

Regeringens proposition

1981/82: 9

om hälso- och nykterhetsprovningen i körkortsärenden;

beslutad den 10 september 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

CLAES ELMSTEDT

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen förordas att den obligatoriska läkarundersökningen slopas för dem som söker körkort för motorcykel eller personbil. Det skall räcka med en hälsodeklaration och ett synprov.

Vidare förordas att ett nytt rapporteringssystem i vart fall tills vidare skall ersätta nykterhetsnämndernas nuvarande rapporteringar i bl. a. körkortsärenden, när dessa rapporteringar upphör i samband med att socialtjänstlagen (1980:620) träder i kraft den 1 januari 1982. Det är huvudsakligen omhändertaganden enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB) som nämnderna i dag lämnar uppgifter om. Det föreslås att dessa uppgifter förs in i körkortsregistret. Under en övergångstid måste dock de sociala nämnderna fortsätta med att på begäran lämna uppgifter om omhändertaganden, nämligen sådana som skett före den 1 januari 1982 och som inte är äldre än två år.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1980:977) om ändring i körkortslagen (1977:477)**

Härigenom föreskrivs att övergångsbestämmelserna till lagen (1980:977) om ändring i körkortslagen (1977:477) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981. *Bestämmelserna i 39 § tredje stycket och 42 § andra meningen träder dock i kraft den dag regeringen bestämmer.*

Regeringen får meddela de övergångsbestämmelser som behövs.

Föreslagen lydelse

Denna lag¹ träder i kraft, såvitt avser 39 § tredje stycket och 42 § andra meningen den 1 januari 1982, och i övrigt den 1 juli 1981.

Fram till den 1 januari 1984 får en myndighet, som enligt 93 § första stycket 1 körkortsförordningen (1977:722) har rätt att få uppgifter ur körkortsregistrets belastningsdel, hos socialnämnden inhämta uppgifter som nämnden har om omhändertaganden enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m. Uppgifter som är äldre än två år skall dock nämnden inte lämna ut.

Regeringen får meddela de ytterligare övergångsbestämmelser som behövs.

Denna lag² träder i kraft den 1 januari 1982.

¹ 1980:977.

² 1981:000.

Utdrag

KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET PROTOKOLL
vid regeringsammansammanträde
1981-09-10

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Åsling, Söder, Wirtén, Boo, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Molin

Föredragande: statsrådet Elmstedt

Proposition om hälso- och nykterhetsprovningen i körkortsärenden

I Inledning

I augusti 1979 tillkallades en särskild utredare¹ med uppdrag att se över förmerna för den medicinska provningen i körkortsärenden. Utredaren, som antog namnet körkortsmedicinska utredningen, avlämnade i november 1980 betänkandet (Ds K 1980: 12) Körkortsmedicin – enklare rutiner. Till protokollet i detta ärende bör fogas en sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*.

Som förutskickats i prop. 1979/80: I om socialtjänsten tillkallades vidare i november 1979 en särskild arbetsgrupp inom regeringskansliet. Gruppen skulle bl. a. föreslå ett system som kan ersätta nykterhetsnämndernas nuvarande skyldighet att rapportera vissa nykterhetsanmärkningar till körkortsmyndigheterna. Gruppen har redovisat sina överväganden och förslag i promemorian (Ds K 1980: 5) Vissa registreringsfrågor i anslutning till socialtjänstreformen. Promemorian, som också innehåller en redogörelse för den nuvarande ordningen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Betänkandet och promemorian har remissbehandlats. Sammanställningar av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilagor 3 och 4*.

¹ Föredraganden i trafikmedicin i socialstyrelsen, med. dr h.c. Rune Andreasson. Sakkunniga: hovrättsassessorn Hans Bengtsson och departementssekreteraren Birgitta Liliewall. Experter: docenterna Anders Hedin och Lars Irnell.

2 Föredragandens överväganden

2.1 Hälsoprövningen

Körkortslagen (1977: 477, omtryckt 1980: 977) förutsätter att varje körkortshavare uppfyller de medicinska krav som bör ställas upp med hänsyn till trafiksäkerheten. Något körkortstillstånd får alltså inte meddelas om dessa krav inte är uppfyllda (7 §) och ett redan utfärdat körkort kan av samma skäl återkallas (16 § 7). Frågor om körkortstillstånd prövas av länsstyrelsen och frågor om återkallelse av länsrätten. De närmare föreskrifterna om de medicinska kraven beslutas av socialstyrelsen efter samråd med trafiksäkerhetsverket. Bestämmelserna om körkort gäller i huvudsak också traktorkort.

Ansökan om körkortstillstånd skall göras skriftligen. Till ansökningen skall fogas ett läkarintyg. Intyget utfärdas på grundval av en läkarundersökning och en hälsodeklaration som lämnas av sökanden. Vid läkarundersökningen prövas bl. a. de tre synfunktionerna synskärpa, synfält och – men mera sällan – mörkerseende. Föreskrifter om läkarundersökningen beslutas av socialstyrelsen efter samråd med trafiksäkerhetsverket.

Ett körkort kan förenas med vissa villkor, t. ex. att körkortshavaren vid körningen skall bära glasögon eller kontaktlinser eller att ett nytt läkarintyg skall ges in efter en viss tid eller vid återkommande tillfällen.

I de flesta fall utfärdas emellertid körkortet utan några villkor. Någon särskild hälsokontroll med vissa mellanrum eller vid viss ålder krävs då inte. Bara om körkortsmyndigheten får anledning anta att en körkortshavare inte fyller kraven för att få körkort kan körkortshavaren åläggas att gå igenom en ny hälsokontroll. För detta ändamål kan en läkare enligt 88 § körkortsförordningen (1977: 722, omtryckt 1981: 94) anmäla till länsstyrelsen om han vid undersökning av en körkortshavare funnit att denne av medicinska skäl är uppenbart olämplig att inneha körkort. Någon anmälan behöver dock inte göras om körkortshavaren följer läkarens anvisning att avstå från bilkörning.

Körkortsmedicinska utredningen (K 1979: 05) tillsattes för att undersöka om läkarintyget och läkarundersökningen fyller sin viktiga funktion att upplysa om vilka som av medicinska skäl inte bör ha körkort eller som bör ha körkort bara om det förenas med vissa villkor. Utredningen avlämnade i november 1980 betänkandet (Ds K 1980: 12) Körkortsmedicin – enklare rutiner.

Som en utgångspunkt för sina ställningstaganden hänvisar utredningen till flera undersökningar som visar att sjukdom – med undantag för alkoholism – sällan är orsak till trafikolyckor. Undersökningarna visar också att de olyckor som vållats av sjuka förare oftast får en lindrig utgång. Utredningen anser därför att läkarundersökningen bör avskaffas om det kan visas att den ger ett ur trafiksäkerhetssynpunkt ringa utbyte i förhål-

lande till dels den läkarinsats som krävs, räknat i antal läkartjänster, dels kostnaderna för denna verksamhet.

Utredningen har undersökt 2000 läkarintyg och hälsodeklarationer som givits in med ansökan om körkortstillstånd. Undersökningen visar att sjukdomar som inte tagits upp i hälsodeklarationen inte heller upptäcks vid läkarundersökningen. Det är också sällan som någon trafikfarlig sjukdom anges i läkarintyget. En förklaring torde enligt utredningen vara att de trafikfarliga sjukdomarna, t. ex. epilepsi eller psykisk sjukdom, är svåra att upptäcka vid en ordinär läkarundersökning. En annan att de flesta som söker körkort är i sin friskaste ålder. Ca 70% av dem som söker körkort är nämligen i åldern 18–20 år.

Det görs varje år ca 150 000 läkarundersökningar för körkort i klass A (motorcykel), B (personbil, lätt lastbil) och E (släpfordon) och för traktorkort. Kostnaderna för dessa kan beräknas till ca 15 milj. kr. Läkarnas medverkan motsvarar 47 årsläkartjänster.

Utredningens slutsats är att läkarundersökningen kan slopas för dem som söker körkort med behörigheten A, B eller E och för dem som söker traktorkort. Hälsodeklarationen och ett synprov bör enligt utredningen fortsättningsvis vara tillräckligt för hälsokontrollen. När det gäller behörigheterna C (tung lastbil), D (buss) och taxi anser utredningen att läkarundersökningen skall finnas kvar.

Synprovningen bör enligt utredningen tills vidare bara avse synskärpan, eftersom synfältinskränkningar är ovanliga i de åldrar som i dagsläget utgör huvudparten av de körkortssökande, dvs. personer under 30 år. Provet kräver då inte läkarmedverkan. När det finns lämplig apparatur för ändamålet bör dock synfält och mörkerseende också prövas. Sådan apparatur är under snabb utveckling. Den ger indikation på synfel som kräver vidare undersökning av ögonspecialist. Apparaten kan handhas av särskilt utbildade synprövare.

Hälsodeklarationen skall enligt förslaget liksom i dag lämnas på ett särskilt formulär och undertecknas av sökanden under straffansvar. Formuläret måste ges en sådan utformning att förhållanden som är relevanta för körkortsinnehavet kommer fram.

För den uppföljande kontrollen av körkortshavarna har utredningen studerat olika modeller för en periodisk hälsokontroll. Utredningen vill inte förorda vare sig periodiska läkarundersökningar eller periodiska hälsodeklarationer. De eventuella vinster från trafiksäkerhetssynpunkt som sådana kontroller skulle kunna ge står enligt utredningen inte i rimlig proportion till kostnaderna och det administrativa arbetet. I stället förordar utredningen att man behåller den nuvarande möjligheten för läkare att anmäla trafikriskabla sjukdomar till körkortsmyndigheten. När det gäller sjukdoms- och defekttillstånd som har sin grund i alkoholmissbruk vill dock utredningen att läkarnas anmälningsplikt skall vara ovillkorlig. Utredningen hänvisar i denna fråga till sina undersökningsresultat som visar

att alkoholmissbruk är grundorsaken i många av de fall där körkort återkallats på grund av epilepsi eller psykisk sjukdom. Med hänsyn till den stora risk som onyktra förare utgör i trafiken och för att kravet på nykterhet skall kunna upprätthållas anser utredningen att det måste vara ett rimligt trafiksäkerhetskrav att samhället tar till vara de möjligheter som finns för att spåra dessa förare. Enligt utredningen är läkarnas medverkan nödvändig. Utredningen understryker också vikten av att frågan om rapporteringar av omhändertaganden enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB) får en tillfredsställande lösning.

Betänkandet har genomgående mottagits positivt av remissinstanserna. Flera av dem framhåller det värde som ligger redan i att utredningen ställt samman kunskaperna på det körkortsmedicinska området och att utredningen har belyst svårigheterna att bedöma de medicinska trafikriskerna. Några instanser pekar också på behovet av utbildning och forskning på området.

Utredningens förslag att slopa läkarundersökningen stöds av de flesta instanserna. Vissa invändningar görs dock mot den undersökning som utredningen har gjort. Sålunda pekar man på att läkarundersökningen kan medföra att de som känner till sina defekter inte söker körkort och därför inte heller har kommit med i undersökningen (skevt urval). En annan invändning är att läkarundersökningen kan bidra till att sökandena besvarar frågorna i hälsodeklarationen mer sanningsenligt än vad de skulle göra om någon undersökning inte skulle göras (skeva svar). Trots invändningarna är rikspolisstyrelsen den enda instans som direkt avstyrker förslaget. Några vill att man avvaktar med att genomföra förslaget; någon tills man mer ingående har analyserat utredningens material, andra tills situationen har stabiliserats efter det att länsläkarorganisationen upphörde den 1 juli i år. Om förslaget genomförs, anser några att man måste se till att körkortsmyndigheterna oftare än i dag får underrättelser om körkortshavare som har trafikriskabla sjukdomar.

När det gäller yrkesförarna delar de flesta utredningens ståndpunkt att läkarundersökningen bör finnas kvar. Några vill t. o. m. att denna undersökning skall följas upp med periodiska hälsokontroller och att undersökningen kopplas till den typ av arbete som förarna utför oberoende av körkortsklass. Man anser också att yrkesförarutbildningen inte bör påbörjas förrän körkortstillståndet och därmed även läkarintyget har utfärdats. Från några håll ifrågasätts dock logiken i att slopa läkarundersökningen bara för vissa körkortshavare.

I fråga om synprovningen tillstyrks i och för sig förslaget att låta även andra än läkare göra denna, t. ex. legitimerade optiker. Några finner det emellertid betänkligt att tills vidare slopa synfältsprovningen. För att en optiker skall få pröva annat än synskärpan krävs viss utbildning och en ändring av socialstyrelsens föreskrifter om behörigheter för legitimerade optiker.

Utredningens överväganden om hälsodeklarationen godtas också över lag av remissinstanserna även om en del befarar att deklARATIONEN kommer att bli mindre tillförlitlig när den inte lämnas inför läkare och i samband med läkarundersökning.

Det enda förslag som fått ett mer blandat mottagande gäller läkaranmälningarna. Remissinstanserna tycks vara eniga om att läkarna bör medverka med information till körkortmyndigheterna. Däremot råder det delade meningar om läkaren i något fall bör ha en ovillkorlig anmälningsplikt eller inte. Från några håll framhålls att det finns bättre sätt att fånga upp olämpliga förare än genom att kräva anmälningsplikt av läkarna, t. ex. bättre rapportering av LOB-omhändertaganden.

För egen del vill jag efter samråd med statsrådet Ahrland anföra följande.

Det material som utredningen har lagt fram visar att man vid läkarundersökningen för körkort sällan eller aldrig upptäcker sjukdomar eller defekter som är av betydelse för förmågan att köra bil och som sökanden själv inte redan uppgett i hälsodeklarationen. Av detta bör man visserligen inte utan vidare dra slutsatsen att läkarundersökningen skulle sakna betydelse. Som också framhållits av flera remissinstanser är det troligt att läkarundersökningen avhåller en del som är olämpliga som förare från att söka körkort. Den bidrar förmodligen dessutom till att uppgifterna i hälsodeklarationen blir mer sanningsenliga. Antalet trafikriskabla sjukdomar i materialet är emellertid mycket ringa. En förklaring till detta kan naturligtvis vara att det är svårt att vid en allmän läkarundersökning upptäcka sådana sjukdomar. Större betydelse måste dock det förhållandet ha att de flesta som söker körkort är unga människor som är i sin friskaste ålder. Mot denna bakgrund och med tanke på att det är mycket sällan som sjukdom hos föraren – körkortshavare eller inte – är orsak till trafikolycka delar jag utredningens uppfattning att det inte är rimligt att låta läkarundersöka alla som söker körkort. Det måste även från trafiksäkerhetssynpunkt vara effektivare att i stället rikta uppmärksamheten mot de körkortshavare som av medicinska skäl är uppenbart olämpliga att ha körkort men som ändå inte avstår från att köra bil. För att redan vid körkortsgivningen sälla bort de personer som av medicinska skäl inte bör ha körkort bör det vara tillräckligt med en hälsodeklaration och ett synprov. Det bör vara möjligt att utforma formuläret till deklARATIONEN så att den väl fyller denna urvalsfunktion. Det finns i så fall ingen anledning att befara att ett slopande av den obligatoriska läkarundersökningen skall få några negativa effekter på trafiksäkerheten.

Vad jag nu har sagt gäller i första hand privatbilisterna. För dem som kör taxi, buss eller tung lastbil är förhållandet annorlunda. Mina överväganden om läkarundersökningen kan därför inte utan vidare föras över på dessa förare.

Jag ansluter mig alltså till utredningens förslag att den obligatoriska

läkarundersökningen bör slopas för dem som söker körkort med behörigheterna A, B eller E och för dem som söker traktorkort. Länsstyrelsen skall dock kunna förelägga sökanden att ge in ett läkarintyg om länsstyrelsen anser att det behövs. Jag har heller inga invändningar mot vad utredningen har anfört om hälsodeklarationen.

När det gäller synprovningen anser jag att denna också i fortsättningen bör avse även synfältet. Provningen bör få göras av andra än läkare, t. ex. legitimerade optiker. När lämplig apparatur har tagits fram kan den provning som avgör om närmare undersökning behövs kanske göras även av trafikskolornas personal. Det ankommer dock på socialstyrelsen att närmare pröva denna fråga.

Som jag nyss har antytt bör man från läkarnas sida medverka mera till att personer som av medicinska skäl inte bör ha körkort avhåller sig från att köra bil. Det författningsmässiga stödet för denna medverkan finns redan i 88 § körkortsförordningen. Någon ändring av denna bestämmelse anser jag inte vara påkallad. Det betyder också att jag inte anser det lämpligt att för något fall föreskriva en ovillkorlig anmälningsplikt för läkarna. När det gäller alkohol- eller andra drogmissbrukare bör körkortsmyndigheternas informationsbehov i första hand tillgodoses på andra sätt. Jag återkommer till detta.

För att slopandet av läkarundersökningen skall innebära ett mindre behov av läkarinsatser och i vissa fall förenklingar för den som söker körkort bör reformen helst genomföras samtidigt som t. ex. optikerna kan ta över en del av synprovningarna. Med hänsyn till de utbildningsinsatser som krävs för optikernas del är det emellertid i dag svårt att ange när reformen i så fall kan träda i kraft. Jag förordar därför att man slopar kravet på läkarundersökning redan den 1 januari 1982 och förutsätter därvid att under den närmast följande tiden allt fler optiker får behörighet att utföra synprovningen.

I anslutning till reformen finns det anledning för socialstyrelsen att se över de medicinska kraven för körkort. Utredningen har lämnat flera synpunkter som kan vara vägledande vid en sådan översyn. Det bör vara en strävan att bestämma kraven så att de underlättar en likartad bedömning från läkarnas sida. Denna fråga har tagits upp av De Handikappades riksförbund i en framställning till kommunikationsdepartementet.

Mina förslag i denna del kräver ändringar enbart i körkortsförordningen och i socialstyrelsens föreskrifter för legitimerade optiker. Några författningsförslag behöver därför inte föreläggas riksdagen.

2.2 Nykterhetsprovningen

När någon söker körkort, skall länsstyrelsen enligt 7 § körkortslagen särskilt beakta om sökanden är känd för ett nyktert levnadssätt. Underlaget för denna bedömning får länsstyrelsen genom den personutredning som

polisen normalt skall göra innan körkortstillståndet meddelas. För utredning i ett körkortsärende får polis, länsstyrelse och domstol inhämta uppgifter från bl. a. sociala organ. 96 § körkortsförordningen i dess lydelse fram till den 1 januari 1982. Med stöd härav vänder sig polisen vid personutredningen rutinmässigt till nykterhetsnämnden (sociala centralnämnden), som anger om sökanden under den senaste tvåårsperioden har varit föremål för någon åtgärd på grund av nykterhets- eller narkotikaproblem. Om nämnden känner till att sökanden har omhändertagits enligt lagen (1976: 511) om omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB), skall detta anges. Det är bara i undantagsfall som nämnden kan bidra med andra uppgifter än sådana som rör LOB-omhändertaganden. Uppgiften om omhändertagandet har nämnden visserligen fått av polisen (10 § lagen (1954: 579) om nykterhetsvård). Polisen får emellertid inte föra något register över omhändertagandena och kan därför inte i efterhand själv ta fram dessa uppgifter.

Om den som omhändertas har körkort eller traktorkort, skall polisen underrätta även den länsstyrelse som har meddelat körkortstillståndet eller utfärdat traktorkortet (87 § körkortsförordningen). Länsstyrelsen för in uppgiften i körkortsregistret. Uppgiften kan sedan få betydelse i ett mål om återkallelse av körkortet eller traktorkortet.

Det finns ett drygt tiotal andra typer av ärenden där en prövning av en persons pålitlighet i nykterhetskänseende skall göras. Det gäller t. ex. ärenden om flygcertifikat, tillstånd att inneha vapen, anställning inom bevakningsföretag och förordnande av ordningsvakter. Även i dessa ärenden inhämtar polisen rutinmässigt upplysningar från nykterhetsnämnden. Liksom i körkortsärendena är det främst uppgifter om omhändertaganden enligt LOB som nämnden kan bidra med.

När det gäller omhändertaganden enligt lagen (1973: 558) om tillfälligt omhändertagande (LTO) har polisen inte någon underrättelseskyldighet till vare sig nykterhetsnämnden eller länsstyrelsen. Det förekommer dock att polisen underrättar nykterhetsnämnden, om den omhändertagne har varit alkohol- eller narkotikapåverkad.

För att polisen skall kunna lämna någon underrättelse om ingripandet måste givetvis den omhändertagne ha kunnat identifieras. Så är emellertid inte alltid fallet. Identifieringsproblemet hör till de frågor som LTO/LOB-utredningen (Ju 1978: 03) skall ta upp vid sin utvärdering av de båda lagarna. Enligt vad som upplysts överväger utredningen också frågan om omhändertaganden på grund av berusning bör anses ha så stor betydelse för körkortsprövningen att en registrering enbart för detta ändamål är motiverad.

Nykterhetskravets betydelse för rätten att inneha körkort diskuterades ingående i prop. 1975/76: 155 om vissa körkortsfrågor. Dåvarande departementschefen framhöll därvid att ett omhändertagande på grund av berusning inger så stark misstanke om opålitlighet i nykterhetskänseende att en

utredning bör ske om lämpligheten som motorfordonsförare. Detta förutsätter givetvis att länsstyrelsen får kännedom om omhändertagandet. Riksdagen (TU 1975/76: 28, rskr 1975/76: 390) delade departementschefens uppfattning att nykterhetsförhållandena måste särskilt uppmärksammas när det gäller prövningen av förare. Enligt riksdagen får man inte göra avkall på skötsamhet i nykterhetskänseende som ett krav för innehav av körkort.

När socialtjänstlagen (1980: 620) träder i kraft den 1 januari 1982 upphör nykterhetsvårdslagen att gälla. Det innebär att bl. a. nykterhetsnämnden ersätts av en socialnämnd. Socialnämnden får inte någon skyldighet motsvarande den i 96 § körkortsförordningen att lämna uppgifter till polisens personutredning i körkortsärenden. Nämnden får höras i körkortsärenden bara om länsstyrelsen, domstolen eller det allmänna ombudet i körkorts-målet finner anledning anta att någon inte bör ha körkort på grund av sina nykterhetsförhållanden och nämndens yttrande har betydelse för ärendets avgörande (39 § tredje stycket, 42 § och 47 § första stycket körkortslagen). Det är alltså först om körkortsmyndigheten har fått kännedom om en förseelse eller någon annan anmärkning som ger anledning till det, som nämnden får höras. I andra ärenden, t. ex. vapenärenden, får nämnden i princip inte lämna några uppgifter alls utan den enskildes samtycke. De nya bestämmelserna innebär också att polisen inte på samma sätt som nu åläggs att rutinmässigt göra anmälan till socialnämnd så snart någon har omhändertagits enligt LOB. Denna fråga regleras i stället av den generella bestämmelsen i 3 § polisinstruktionen (1972: 511), där det föreskrivs att polisen ofördröjligen skall underrätta myndighet inom socialtjänsten när polisen får kännedom om något förhållande som bör föranleda en åtgärd av myndigheten.

I enlighet med de av riksdagen antagna riktlinjerna för socialstyrelsens uppgifter och organisation, m. m. (prop. 1979/80: 6, SoU 1979/80: 45, rskr 1979/80: 386) har vidare länsnykterhetsnämnderna och socialkonsulentorganisationen upphört den 1 juli 1981. Deras uppgifter har i princip övertagits av länsstyrelsen. Länsstyrelsens allmänna enhet svarar för verksamheten på länsnivå inom socialtjänstens område (prop. 1980/81: 100, bil. 18, CU 1980/81: 24, rskr 1980/81: 193).

Som förutskickades i prop. 1979/80: 1 om socialtjänsten (s. 421–450) tillsattes en arbetsgrupp inom regeringskansliet för att föreslå ett system som kan ersätta nykterhetsnämndens rutinmässiga uppgiftslämnande i körkortsärenden. Gruppen skulle också överväga bl. a. formerna för socialtjänstens medverkan i körkortsärenden och pröva konsekvenserna av att nykterhetsnämnden inte längre skall lämna några upplysningar i andra ärenden utan den enskildes samtycke. Gruppens förslag finns i promemorian (Ds K 1980: 5) Vissa registreringsfrågor i anslutning till socialtjänstreformerna.

Det har inte varit arbetsgruppens uppgift att ta ställning till frågan huruvida omhändertaganden på grund av berusning bör anses ha så stor

betydelse för körkortsprövningen att en registrering för detta ändamål är motiverad. Arbetsgruppen har utgått från det betraktelsesätt som ligger till grund för den nuvarande ordningen och som innebär att sådana omhändertaganden skall komma till körkortsmyndighetens kännedom för att beaktas vid lämplighetsprövningen som körkortshavare. När nykterhetsnämndens rapportering slopas måste därför enligt arbetsgruppen uppgifter om omhändertagandena bevaras och registreras hos någon annan myndighet än nykterhetsnämnden, även när de avser personer som inte har körkort eller traktorkort. Arbetsgruppen anser att en sådan utvidgad registrering bör gälla bara LOB-omhändertaganden, inte LTO-omhändertaganden. Arbetsgruppen föreslår att uppgifterna tas in i den del av körkortsregistrets belastningsdel som förs av trafiksäkerhetsverket, dvs. där man redan i dag för in LOB-omhändertaganden beträffande dem som har körkort eller traktorkort. Från saklig synpunkt skulle det räcka att bevara uppgifterna i två år. För att man skall få enhetliga regler bör emellertid uppgifterna enligt förslaget bevaras i registret under fem år, vilket överensstämmer med den gallrings- och rehabiliteringstid som riksdagen har bestämt för andra belastningsuppgifter i körkortsregistret. Arbetsgruppen föreslår att rapportsystemet utformas med så nära anknytning som möjligt till de rutiner för LOB-anmälningar till körkortsregistret som finns i dag. Det innebär att polismyndigheten anmäler ingripandet till länsstyrelsen, som sedan för in uppgiften i registret. Arbetsgruppen förordar också att man återinför möjligheten för polisen att direkt genom terminal få besked huruvida det finns någon belastningsuppgift i körkortsregistret eller inte. Möjligheten bör dock begränsas till uppgifter om LOB-omhändertaganden.

I fråga om socialtjänstens medverkan i körkortsärenden förordar arbetsgruppen att socialnämnden företrädesvis anlitas av körkortsmyndigheten i de fall då den saken gäller är känd för nämnden, medan länsstyrelsens sakkunniga inom socialtjänsten bör anlitas i sådana fall där det behövs en mer kvalificerad utredning som förutsätter personlig kontakt med den enskilde och denne inte är känd för nämnden.

När det gäller de övriga ärendegrupperna, t. ex. vapenärendena, anser arbetsgruppen att det inte behövs några särskilda föreskrifter i författning. Med den föreslagna registreringen av LOB-omhändertaganden får nämligen polismyndigheterna även i sådana ärenden tillgång till uppgifter om dessa omhändertaganden. I de allra flesta fall torde dessa uppgifter vara tillfyllest. Polismyndigheterna bör dock vid behov upplysa en sökande eller tillståndshavare om möjligheten för denne att ta initiativ till att t. ex. socialnämnden hörs. Enligt arbetsgruppens mening bör rikspolisstyrelsen överväga lämpligheten av att crinra om detta genom anvisningar.

Arbetsgruppen har beräknat att den utökade registreringen skall kunna genomföras utan ökade kostnader för staten. För trafiksäkerhetsverket uppkommer en engångskostnad på ca 75 000 kr. och en kostnad för ytterligare transaktioner på 20 000–22 000 kr. per år. Detta skulle uppvägas av minskade tjänstebrevskostnader för polisen på ca 70 000 kr. per år.

Eftersom nykterhetsnämndernas nuvarande uppgiftsskyldighet upphör den 1 januari 1982 och det då ännu inte finns något register över LOB-omhändertaganden för de senaste två åren, förordar arbetsgruppen en särskild övergångsreglering. Den bör enligt arbetsgruppen utformas så att den nuvarande ordningen i stort sett bibehålls tills det nya systemet är fullt utbyggt. Detta bör ske genom ett tillägg till övergångsbestämmelserna till socialtjänstlagen.

Förslagen har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de flesta remissinstanserna. Flera av dem framhåller särskilt att kravet på skötsamhet i nykterhetshänseende för att få körkort förutsätter att körkortsmyndigheterna får reda på eventuella nykterhetsanmärkningar, och att LOB-omhändertaganden ofta är ett uttryck för ett begynnande eller ibland långt gånet alkoholmissbruk. Några är emellertid tveksamma till en registrering och anser att man i vart fall bör avvakta LTO/LOB-utredningens förslag innan man bestämmer sig. De som är tveksamma eller negativa är socialstyrelsen, statskontoret, länsstyrelsen i Kristianstads län, LTO/LOB-utredningen, BRÅ och KAK. Några instanser anser att även alkohol- och narkotikabetingade omhändertaganden enligt LTO bör registreras och att identifieringsfrågan måste lösas.

De flesta instanserna instämmer i förslaget att, om en registrering skall ske, denna bör göras i den del av körkortsregistrets belastningsdel som förs av trafiksäkerhetsverket. Datainspektionen, länsstyrelsen i Jämtlands län och Motormännens riksförbund anser dock att polisen bör föra registret.

Även arbetsgruppens förslag till rapporteringsrutiner vinner de flestas gillande. Trafiksäkerhetsverket, länsstyrelsernas organisationsnämnd, länsstyrelsen i Stockholms län och LTO/LOB-utredningen anser dock att polisen – och inte länsstyrelsen – bör göra inmatningen i körkortsregistret. I andra hand förordar trafiksäkerhetsverket att verket svarar för inmatningen. Invändningar görs också mot den föreslagna rehabiliteringstiden. Två år anser några instanser vara en tillräcklig tid.

När det gäller socialtjänstens medverkan i körkortsärenden har bl. a. statskontoret och organisationskommittén för socialstyrelsen invänt att de sakkunniga inom socialtjänsten hos länsstyrelsen bör utnyttjas mycket mer restriktivt än vad arbetsgruppen har föreslagit, eftersom de bör ägna sig mer åt övergripande och mindre åt individinriktade frågor.

Vad slutligen angår ikraftträdande och övergångsfrågorna anser kammarrätten i Göteborg att dessa beträffande körkortsärendena bör tas in i övergångsbestämmelser till körkortslagen och beträffande övriga ärenden i övergångsbestämmelser till socialtjänstlagen. Svenska kommunförbundet anser att arbetsgruppens förslag till övergångsbestämmelser ålägger nämnderna en längre gående uppgiftsskyldighet än vad som föreskrivs i dag i körkortsförordningen.

För egen del vill jag efter samråd med cheferna för justitie- och socialde-

partementen framhålla att den aktuella frågan framstår som svårbedömd från flera olika synpunkter.

Till förmån för en lösning som innebär att körkortmyndigheterna även i fortsättningen får tillgång till uppgifter om LOB-omhändertaganden i tillståndsärenden talar till en början det förhållandet att ett sådant omhändertagande enligt vad som har framhållits vid remissbehandlingen erfarenhetsmässigt kan vara ett tecken på begynnande eller ibland långt gånget alkoholmissbruk. Vissa undersökningar tyder på ett samband mellan fylleriförseelser och trafiknykterhetsbrott.

Nycterhetsnämndernas nuvarande rapportering till polisens personutredning i ett körkortsärende är det första underlaget som länsstyrelsen får för att kunna bedöma om sökanden är skötsam i nykterhetskänseende. I de allra flesta fallen består prövningen i ett konstaterande av att det inte finns någon nykterhetsanmärkning. Bara om det har kommit fram någon sådan anmärkning blir det aktuellt med någon mer ingående utredning. Rapporteringen tjänar alltså för körkortsmyndigheten som en varningssignal att närmare granska ett enskilt fall.

Liknande synpunkter kan anläggas i fråga om de övriga ärendegrupper som här är aktuella.

Många menar säkerligen att man här även bör väga in mera förebyggande alkoholpolitiska synpunkter i bedömningen. De flesta som söker körkort är ungdomar. Hela 67% av körkortssökandena i dag är under 19 år, 88% är mellan 18 och 29 år och endast 2% är 50 år eller äldre. Vetskapen om att rapportering av nykterhetsanmärkningar sker för körkortsändamål kan – har det hävdats – tjäna som en avhållande faktor mot missbruk av alkohol bland ungdomar.

Det är alltså beaktansvärda skäl som talar för att man även i fortsättningen bör sörja för någon form av rapportering. Jag är emellertid medveten om att det finns starka skäl som talar även i annan riktning. Enligt vad som upplysts prövas hithörande frågor f. n. av LTO/LOB-utredningen.

F. n. synes det emellertid inte finnas underlag för någon annan bedömning än att ett nytt rapporteringssystem i vart fall tills vidare bör ersätta nykterhetsnämndens rapporteringar när dessa upphör vid det kommande årsskiftet. Eftersom det bara är i undantagsfall som nämnden i dag bidrar med andra uppgifter än sådana som rör LOB-omhändertaganden, bör den nya rapporteringen bara avse sådana omhändertaganden.

När resultatet av LTO/LOB-utredningens arbete föreligger kan det finnas anledning att pröva denna fråga på nytt.

När det gäller utformningen av det nya rapporteringssystemet delar jag arbetsgruppens uppfattning att rapporteringen bör ske med hjälp av den del av körkortsregistrets belastningsdel som förs av trafiksäkerhetsverket. I körkortsregistret får föras in uppgifter som behövs för tillämpningen av körkortslagen (32 §). LOB-omhändertaganden hör till sådana uppgifter som f. n. anses vara av betydelse för rätten att få körkort.

Uppgiften bör gallras redan efter två år. Därmed kommer det nya rapporteringssystemet vad gäller LOB-omhändertaganden att ge länsstyrelsen samma information bakåt i tiden som nykterhetsnämndens nuvarande rapporter.

Som arbetsgruppen har framhållit torde det på sikt vara mest rationellt att låta polisen svara för inmatningen i registret. F. n. är detta emellertid inte möjligt. Därför bör i vart fall under inledningskedet trafiksäkerhetsverket svara för denna uppgift.

I övrigt tillstyrker jag arbetsgruppens förslag i registreringsfrågan. Jag räknar med att förslaget kan genomföras utan några extra kostnader för staten. Eftersom rapporteringen i huvudsak följer de rutiner som finns i dag när det gäller LOB-omhändertaganden av körkortshavare, behöver något nytt rapporteringssystem inte byggas upp. Om resultatet av LTO/LOB-utredningens arbete skulle leda till det, kan man enkelt inskränka eller helt slopa rapporteringen.

För den enskilde körkortssökanden innebär mitt förslag inte någon förändring.

När det gäller socialtjänstens medverkan i körkortsärenden vill jag peka på vad statskontoret och organisationskommittén för socialstyrelsen har framhållit. Det finns alltså en risk för att länsstyrelsens resurser i socialtjänstfrågor splittras om körkortsärendena där blir för många. De socialt sakkunniga hos länsstyrelsen bör därför medverka bara i de mera komplicerade fallen.

Uppgifter om LOB-omhändertaganden av icke-körkortshavare kan tidigast börja rapporteras till körkortsregistret den 1 januari 1982. Först två år senare kan registret innehålla uppgifter för motsvarande tidsperiod som nykterhetsnämnderna tillämpar i dag. Fram till dess måste socialnämnderna därför få lämna uppgifter om LOB-omhändertaganden som har gjorts före den 1 januari 1982 och som inte är äldre än två år när uppgiften lämnas ut. Uppgiften bör på begäran kunna lämnas till de myndigheter som har rätt att ta del av belastningsuppgifterna i körkortsregistret. Detta bör framgå av övergångsbestämmelser till körkortslagen. Självfallet bör som arbetsgruppen har förutsatt uppgifter kunna begäras av dessa myndigheter vare sig det är frågan om ett körkortsärende eller något annat ärende av här aktuellt slag, exempelvis ett vapenärende eller ett ärende om godkännande för anställning i bevakningsföretag. I övrigt kräver mina förslag ändringar endast i körkortsförordningen.

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom kommunikationsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen (1980: 977) om ändring i körkortslagen (1977: 477).

4 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

dels antaga förslaget till lag om ändring i lagen (1980:977) om ändring i körkortslagen (1977:477),

dels godkänna de riktlinjer i fråga om hälso- och nykterhetsprövningen i körkortsärenden som jag har förordat i det föregående.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av betänkandet (Ds K 1980: 12) Körkortsmedicin — enklare rutiner

Inledning

Läkarundersökning för körkort har under drygt ett halvt sekel varit obligatorisk för körkort. Bestämmelser om grundläggande medicinska krav har funnits i vägtrafiklagstiftningen för yrkesförare sedan 1916 och för privatförare sedan 1923.

Medicinalstyrelsen, senare socialstyrelsen, har sedan 1930 utfärdat föreskrifter om läkarundersökning för körkort och de medicinska krav som bör uppställas för dem som söker körkortstillstånd. I dessa föreskrifter har behandlats, förutom syn- och hörselkraven, sådana sjukdoms- och defektstillstånd, som, när de uppträder hos en blivande körkortshavare, antas innebära ökad trafikrisk. Hit har räknats vissa hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes mellitus, epilepsi, sjukdomar i rörelseorganen samt störningar i de psykiska funktionerna.

Läkarundersökning för körkort

Körkortstillstånd får endast meddelas den som med hänsyn bl. a. till sina medicinska förhållanden kan anses lämplig som förare av motorfordon (7 § KKL). Vid prövning av de medicinska förhållandena skall beaktas att den sökande har tillfredsställande trafiksyn med eller utan glasögon eller linser och att sökande i övrigt uppfyller de medicinska krav som bör ställas med hänsyn till trafiksäkerheten.

Socialstyrelsen har senast 1975 utfärdat cirkulär om medicinska krav för innehav av körkort m. m. (MF 1975: 81).

Läkarintyg för körkort utfärdas på särskilt av socialstyrelsen fastställt formulär. Det består av två avdelningar, en hälsodeklaration och ett läkarintyg.

Hälsodeklarationen innehåller frågor att besvaras av den sökande rörande sjukdomar och sjukdomstillstånd, som kan antas ha betydelse för ett körkortsinnehav. Sökanden skall underteckna denna och därvid även försäkra att de av honom lämnade uppgifterna efter bästa förstånd avgivits fullt sanningsenligt.

Formuläret för läkarintyg innehåller även ett antal frågor för läkaren att besvaras efter företagen undersökning. Denne skall dessutom ange om det vid undersökningen framkommit någonting av betydelse för bedömningen av den sökandes lämplighet som förare av motorfordon samt uttala huruvida sökt körkortsklass kan tillstyrkas, tillstyrkas med tvekan, avstyrkas eller om han inte kan ta ställning.

Även om körkortets giltighetstid formellt är begränsad till tio år, är den praktiska giltigheten i princip livsvarig. Någon särskild hälsokontroll med vissa intervaller eller vid uppnädd viss ålder krävs normalt inte.

Årligen utförs cirka 150 000 läkarundersökningar för körkort klasserna A, B, AB, E samt traktorkort. Kostnaderna för dessa kan beräknas till cirka 15 miljoner kronor och motsvarar 47 årsläkartjänster.

Enligt tillgänglig statistik söks körkort i dagsläget i nära anslutning till behörighetsåldern. 67% av de nyblivna körkortshavarna är under 19 år och 88% är i åldrarna 18–29 år. Antalet äldre nytillkomna körkortshavare är få: 11% är över 30 år, 2% är 50 år eller äldre.

Olika undersökningar – svenska som utländska – har visat att sjukdom – med undantag för alkoholism – hos förare sällan utgör orsak till trafikolycka. *Herner*, *Smedby* och *Ysander* har i en undersökning funnit att sjukdom har spelat en roll i Sverige i en promille av de polisundersökta olyckorna. Undersökningar har vidare visat att olyckor som vållas av sjuka förare oftast får en lindrig utgång. En orsak härtill kan vara att den sjuke synes ha tid att företa en undanmanöver eller stanna fordonet, innan han förlorar kontrollen över det. Enbart av det skälet att en sjuk förare blir involverad i en olycka kan inte tas som intäkt för att sjukdomen varit orsaken bakom händelsen. En sjuk förare har, liksom alla andra, en risk som ligger inom de gränser som kan accepteras. Vid en jämförelse med trafiknykterhetslagstiftningen finner man följande: straffgränsen ligger vid 0,5 promille trots att flera undersökningar visat att påverkan på olika funktioner registrerats redan vid lägre blodalkoholhalter. Lagstiftaren har således i dessa fall accepterat en risk som sannolikt är högre än som kan förväntas hos förare som lider av trafikriskabel sjukdom.

Mot bakgrund av dessa omständigheter kan diskuteras om läkarundersökning för körkort bidrar till ökad säkerhet i trafiken.

Om det kan visas att den medicinska kontrollen av fordonsförare ger ett ur trafiksäkerhetssynpunkt ringa utbyte i relation till såväl den stora läkarinsats som krävs för dess genomförande räknat i antal läkartjänster, som de faktiska kostnaderna för denna insats, bör den medicinska kontrollen i dess nuvarande form avskaffas.

Utredningen har studerat 2 000 hälsodeklarationer och läkarintyg avseende körkortsansökan. Informationen på hälsodeklarationerna har jämförts med uppgifterna på läkarintygen. Materialet har grupperats i körkortsklasser i enlighet med 1, 12 och 29 §§ KKL.

Undersökningen har visat, att sjukdomar som inte upptagits i hälsodeklarationen ej heller upptäcks vid läkarundersökningen samt att få trafikriskabla sjukdomar finns i materialet. Endast 6 fall av epilepsi och 5 fall av diabetes eller 0,6% av totalantalet läkarintyg för körkort högst klass B, fanns i materialet.

I undersökningsmaterialet utgjordes majoriteten – ca 70% – av sökanden av körkort högst klass B av personer i åldern 18–20 år, vilket delvis kan förklara de fåtaliga fynden av trafikriskabel sjukdom. Denna åldersgrupp torde i anslutning till körkortsansökan som regel ha stått under kontinuerlig hälsokontroll under skol- och studietiden. Svårare sjukdomar, som skulle kunna innebära tvekan eller hinder för körkort, torde därför ha upptäckts eller givit symptom före tiden för körkortsansökan. Körkortssökande är på grund härav väl förtrogen med sin hälsosituation.

Det ringa antalet fynd av trafikriskabla sjukdomar i materialet kan även förklaras med att sjukdomen är av sådan art, att den undgår upptäckt vid en ordinär läkarundersökning. Om den sökande undanhåller uppgift om t. ex. epilepsi eller psykisk sjukdom, upptäcks den som regel ej heller av den undersökande läkaren såvida den körkortssökande inte är känd av honom. Likaså torde missbruk av alkohol- eller annat berusningsmedel sällan avslöjas vid en rutinmässig läkarundersökning.

För att utvärdera omfattningen av läkarundersökningen avseende körkortsansökan har utredningen företagit en enkät bland 3 694 trafikskoleelever. Svaren på enkäten visar att läkarundersökningen i allmänhet genomförs enligt instruktionen. Ett visst bortfall konstateras dock rörande t. ex. synskärpeprovet (6%), synfältundersökningen (27%) och urinprovet (19%).

Om sjukdom förtigs i hälsodeklarationen och därigenom inte heller upp-

täcks vid läkarundersökningen. kan det tänkas att sådan sjukdom kan komma fram senare och motivera en återkallelse av körkortet inom en relativt begränsad tid efter körkortets utfärdande.

Utredningen har studerat körkort som under åren 1978--1979 återkallats enligt 16 § p. 7 KKL, dvs. på grund av sjukdom. Denna studie har visat att epilepsi, psykisk sjukdom, diabetes mellitus och synrubbingar (ej orsakade av diabetes) i flertalet fall utgjorde återkallelsegrund. Samtliga fall av diabetes och synrubbingar på grund av ögonsjukdom var kända vid körkortsgivningen.

Beträffande psykisk sjukdom och epilepsi har materialet uppdelats i grupper med avseende på om sjukdomen hade samband med alkoholberoende eller ej. För personer under 30 år var psykisk sjukdom med alkoholsamband känd i 71 % av fallen; utan alkohol i 60 %. Epilepsi utan samband med alkohol var känt i 93 % av fallen; det enda fallet med alkoholsamband i denna åldersgrupp var också känt. Bakom diagnoserna psykisk sjukdom och epilepsi dolde sig i hela materialet alkoholmissbrukare i 40 resp. 25 % av fallen.

Resultatet av de olika undersökningarna ger utredningen anledning föreslå att den obligatoriska läkarundersökningen för körkort, klasserna A, B, E och traktorkort slopas. En hälsodeklaration och genomgång av syntest, vilken inte behöver utföras av läkare, bör fortsättningsvis vara tillräckligt för kontroll av hälsotillståndet hos sökande av nämnda körkortsklasser.

För yrkesförare, som på grund av körplikt m. m. måste bedömas på andra grunder än förare av privatfordon, anser utredningen att nuvarande ordning skall gälla också i framtiden.

Nyktethetskrav för körkort

Vid bedömning av sökandens personliga förhållanden enligt 7 § KKL skall särskilt beaktas om sökanden är känd för nyktert levnadssätt. Till grund för denna bedömning ligger den personutredning, som utförs av polisen. Polisen inhämtar regelmässigt yttrande från social centralnämnd/nykterhetsnämnd, som är skyldig att redovisa åtgärder, som vidtagits i nykterhetskänseende rörande sökanden samt omhändertaganden enligt lagen (1976: 511) om omhändertagande av berusade personer (LOB).

Genom riksdagens beslut med anledning av proposition om socialtjänsten (prop. 1979/80: 1) skall de socialvårdande myndigheternas medverkan begränsas i fråga om körkortsärenden, där prövning av en persons pålitlighet från nykterhetssynpunkt skall ske. I en PM "Vissa registreringsfrågor i anslutning till socialtjänstreformen" (Ds K 1980: 5) har framlagts vissa förslag om registrering av LOB-omhändertaganden.

För att kravet på nykterhet skall kunna upprätthållas och för att körkortsmyndighet skall kunna ingripa mot icke nyktra förare, är det nödvändigt, att frågan om registrering av LOB-omhändertaganden löses på ett tillfredsställande sätt.

Med hänsyn till den stora risk onyktra förare utgör i trafiken är det angeläget att alla de åtgärder, som står till buds vidtas för att förhindra alkoholberoende förare att delta i trafiken. Förbättrad rapporteringsverksamhet beträffande LOB-omhändertaganden är en sådan åtgärd. En annan är ökad medverkan från läkarna i rapportering till körkortsmyndighet av alkoholmissbrukande förare. Utredningen föreslår därför att läkare skall vara skyldig att till körkortsmyndighet anmäla patient vars sjukdoms- eller defekttillstånd har sin grund i alkoholmissbruk.

Periodisk hälsokontroll

Fordonsförare hälsokontrolleras initialt vid körkortsgivningen men som regel ej senare. Utredningen har diskuterat olika förslag om periodisk hälsokontroll – läkarundersökning eller avgivande av hälsodeklaration med vissa tidsintervaller eller efter uppnådd viss ålder – men funnit att den eventuella vinst från trafiksäkerhetssynpunkt en sådan kontroll skulle kunna tänkas ge, inte står i rimlig proportion till de kostnader och det administrativa arbete den skulle medföra.

Anmälan till körkortsmyndighet

Om läkares anmälan av trafikfarliga sjukdomar finns det bestämmelser i socialstyrelsens cirkulär angående anmälan till länsläkare (MF 1975:81). Läkaren har ingen allmän anmälningsskyldighet, men bör göra sådan anmälan när han hos patient iakttar sjukdoms- eller defekttillstånd som kan innebära trafikrisk.

Utredningen anser att en allmän anmälningsskyldighet inte skall åläggas läkare utom i de fall där sjukdoms- eller defekttillstånd hos patient har sin grund i alkoholmissbruk. När läkare anser det nödvändigt att i övriga fall göra en anmälan till körkortsmyndigheten föreslår utredningen att denna skall ske i samråd med patienten. Endast om denne vägrar att medverka, bör läkaren ensam göra anmälan.

Handläggning av medicinska körkortsärenden

Eftersom trafikolycksprofylax är en hälsovårdande uppgift bör socialstyrelsen enligt utredningen även i fortsättningen ha ansvar för trafikmedicinska, inkl. körkortsmedicinska frågor. Utredningen anser det angeläget att en trafikmedicinsk enhet inrättas inom socialstyrelsen med uppgift att handlägga medicinska körkortsärenden, bedriva informationsverksamhet och utbildning samt initiera forskning inom trafikmedicin. Den information som samlas vid handläggning av medicinska körkortsärenden bör utnyttjas i utbildning och annan informativ verksamhet med syfte bl. a. att förbättra de trafikmedicinska kunskaperna hos, förutom läkare och annan sjukvårdspersonal, handläggare vid körkortsmyndighet, trafiklärare, yrkesvalslärare och personal i arbetsförmedlande verksamhet.

Erforderlig personal med såväl medicinsk som administrativ kompetens finns f. n. inom socialstyrelsen och dess regionala organ. Enligt utredningens uppfattning torde det därför vara möjligt att genom organisatoriska förändringar inom nuvarande resursramar överföra erforderlig personal till en trafikmedicinsk enhet.

Utredningen diskuterar slutligen också de problem som blir en följd av länsläkarorganisationens avveckling, då regional handläggning av medicinska körkortsärenden får ordnas med en konsultläkare.

JUSTITIEDEPARTEMENTET
SOCIALDEPARTEMENTET
KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET

VISSA REGISTRERINGSFRÅGOR I ANSLUTNING TILL SOCIAL- TJÄNSTREFORMEN

Ds K 1980:5

1 INLEDNING

Enligt riksdagens beslut med anledning av propositionen om socialtjänsten (prop. 1979/80:1, SoU 1979/80:44, rskr 1979/80:385) skall de socialvårdande myndigheternas hittillsvarande medverkan begränsas i fråga om körkortsärenden och andra ärenden där en prövning av en persons pålitlighet från nykterhetssynpunkt skall ske. I propositionen har förutskickats (s. 431-432) att en särskild arbetsgrupp skulle tillkallas för att pröva vissa frågor om registrering och därmed sammanhängande spörsmål som den valda principiöslöningen har aktualiserat.

I enlighet härmed har en arbetsgrupp inom regeringskansliet tillkallats för ändamålet. Gruppen har bestått av departementsrådet Johan Munck, justitiedepartementet (sammankallande), hovrättsassessorn Hans Bengtsson, kommunikationsdepartementet, hovrättsassessorn Leif Lindgren, socialdepartementet (tilllika sekreterare), samt tf. avdelningsdirektören Kenneth Öhlin, polisintendenten Roland Asplund och polisintendenten Sven Nordenström, rikspolisstyrelsen, avdelningsdirektören Alf Oskarsson, trafik-säkerhetsverket, byrådirektören Viveka Kjellander, socialstyrelsen, och sekreteraren Marianne Lannerberth, Svenska kommunförbundet.

Arbetsgruppen har samrått med LTO/LOB-utredningen (Ju 1978:03), vars sekreterare, hovrättsfiskalen Frank Orton, har varit närvarande vid gruppens överläggningar.

2 NUVARANDE ORDNING

- 2.1 Lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande och lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m.

Arbetsgruppen har funnit det motiverat att först kort redogöra för de båda ovannämnda lagarna, efter-

som dessa har viss betydelse för den fortsatta framställningen.

Lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande (LTO)

kom till i samband med att 1973 års riksdag beslöt om vissa åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen. LTO trädde i kraft den 1 oktober 1973.

I 1-3 §§ LTO finns bestämmelser som ger en polisman befogenhet att i vissa fall verkställa ett tillfälligt omhändertagande. Av dessa föreskrifter utgör 1 och 3 §§ en direkt transformering till lag av tidigare gällande regler i polisinstruktionen (1972:511).

Bestämmelsen i 1 § LTO tar sikte på fall då polisstyrelse enligt särskild bestämmelse har befogenhet att besluta om omhändertagande. En enskild polisman får i ett sådant fall verkställa omhändertagandet i avvaktan på polisstyrelsens beslut, om förutsättningar för ett omhändertagande bedöms föreligga och ett dröjsmål med åtgärder skulle innebära fara för den omhändertagnes eller annans liv eller hälsa eller fara i annat hänseende. De bestämmelser om befogenhet för polisstyrelse att besluta om omhändertagande som här avses finns f.n. i utlänningslagen (1954:193), lagen (1954:579) om nykterhetsvård (NvL), barnavårdslagen (1960:97, BvL) och lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV).

Föreskriften i 2 § LTO gäller det fallet att någon som kan antas vara under femton år anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling. I ett sådant fall får polisman ta hand om honom för att skyndsamt överlämna honom till föräldrar, annan vårdnadshavare eller barnavårdsnämnden. I 3 § före-

skrivs att polisman skall omhänderta den som genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör omedelbar fara för denna, om ett omhändertagande är nödvändigt för att upprätthålla ordningen. Ett sådant omhändertagande skall ske också när det fordras för att avvärja en straffbelagd gärning.

LTO innehåller vidare bestämmelser om förfarandet vid omhändertagande, maximitid för kvarhållande m.m. Bl.a. föreskrivs att i de fall då någon har omhändertagits enligt 3 § en utredning om hans personliga levnadsförhållanden vid behov skall göras, om möjligt av en företrädare för social myndighet. Avsikten med denna utredning skall vara att utröna om den omhändertagne är i trängande behov av hjälp eller stöd från samhällets sida (6 §). Beträffande den som har omhändertagits enligt 3 § gäller vidare att han skall frigges så snart förhör och personutredning har slutförts och anledning föreligger att han inte längre kommer att utgöra omedelbar fara för allmän ordning och säkerhet, dock senast inom sex timmar efter omhändertagandet (8 §).

Lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m. (LOB) antogs i samband med att fylleristrafvet avskaffades och trädde i kraft den 1 januari 1977. LOB ersatte tidigare gällande bestämmelser i förordningen (1841:58 s. 1) emot fylleri och dryckenskap.

Enligt 1 § LOB får den som på allmän plats, utom eller inomhus, anträffas berusad av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel omhändertas av en polisman, om han till följd av berusningen är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan. Omhändertagande får också ske om den berusade tillfälligtvis uppehåller sig i port, trappuppgång eller liknande utrymme

eller annars inom område som gränsar till allmän plats. Liksom enligt 4 § LTO gäller enligt 2 § LOB att det vid ett omhändertagande skall tillses att åtgärden inte orsakar den som tas om hand större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte. Vidare skall tillses att åtgärden inte väcker onödig uppmärksamhet.

I LOB föreskrivs vidare (3 §) att den omhändertagne skall underkastas läkarundersökning, om det behövs med hänsyn till hans tillstånd. Om han efter en sådan undersökning inte tas in på sjukhus, får han hållas kvar hos polisen, när annan vård ej kan beredas honom (4 §). Den polisman som omhändertagit en berusad skall skyndsamt anmäla åtgärden till sin förman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå (5 §). Den som har tagits om hand skall frigges så snart det finnes kunna ske utan men för honom själv och anledning till omhändertagande ej längre föreligger, dock regelmässigt senast inom åtta timmar efter omhändertagandet. Om den omhändertagne är i behov av hjälp eller stöd från samhällets sida skall polisen lämna råd och upplysningar. Polisen skall därvid, i den mån det lämpligen kan ske, samråda med annat samhällsorgan som har till uppgift att tillgodose sådant behov (7 §).

Enligt 9 § LOB skall LOB tillämpas även i fall då förutsättningar för ett omhändertagande skulle ha förelegat också enligt 3 § LTO.

Enligt rikspolisstyrelsens föreskrifter får registrering hos polisen av omhändertaganden enligt LTO eller LOB inte förekomma.

Enligt 10 § första stycket första meningen NvL skall polismyndigheten omedelbart göra anmälan till nykterhetsnämnden när någon på grund av alkoholberusning har omhändertagits enligt LOB. Samma skyldighet att göra anmälan föreligger enligt andra meningen i stycket för en polismyndighet som i annat fall får kännedom om att någon har använt alkoholhaltiga drycker till skada för sig eller annan. Enligt 87 § körkortsförordningen (1977:722) skall polismyndigheten vidare, om den omhändertagne innehar körkort eller traktorkort, göra anmälan om omhändertagandet till den länsstyrelse som har meddelat körkortstillståndet eller utfärdat traktorkortet.

Några motsvarande föreskrifter om obligatorisk underrättelseskyldighet för polisen när det gäller omhändertagande enligt LTO finns inte. Det förekommer emellertid att anmälan till nykterhetsnämnd görs på grund av den nyssnämnda föreskriften i 10 § första stycket andra meningen NvL, om den omhändertagne har varit alkoholpåverkad. Eftersom polisen enligt 3 § polisinstruktionen (1972:511) är skyldig att omedelbart underrätta socialvårdsmyndighet när polisen får kännedom om ett förhållande som bör föranleda en åtgärd av myndigheten, förekommer det att man från polisens sida underrättar den sociala nämnden om LTO-ingripanden även i andra fall, t.ex. om den omhändertagne har varit narkotikapåverkad. Ingripanden enligt 3 § LTO kommer också till den sociala nämndens kännedom i den mån denna enligt 6 § LTO har utfört eller beretts tillfälle att utföra en utredning om den omhändertagnes levnadsförhållanden.

Den anmälnings- och underrättelseskyldighet för polisen som har redovisats nu förutsätter att den omhändertagne har kunnat identifieras. Så är emellertid inte alltid förhållandet. Av de 60 392 personer som togs om hand enligt LOB under första halvåret 1979 förblev sålunda 2 741 oidentifierade.

Den inledningsvis nämnda LTO/LOB-utredningen har till uppgift att utvärdera de båda aktuella lagarnas tillämpning. I den mån utvärderingen ger vid handen att det vid den praktiska tillämpningen har uppkommit svårigheter som kan avhjälpas lagstiftningsvägen, bör utredningen också enligt sina direktiv ange de olika möjligheter som finns att ändra den aktuella lagstiftningen i angivet syfte. Bland de frågor som utredningen bör ta upp har särskilt angetts den nyss berörda identifieringsproblematiken.

2.2 Nykterhetsprövningen i körkortsärenden

Före den 1 januari 1977 hade ett straff för fylleri särskild inverkan på rätten att få eller behålla körkort. I fråga om den som hade dömts för fylleri fick körkortstillstånd inte meddelas innan två år hade förflutit från det förseelsen begicks, om det inte kunde anses uppenbart att sökanden ändå var en skötsam person. Körkort skulle återkallas bl.a. om körkortshavaren hade gjort sig skyldig till fylleri och det inte kunde anses uppenbart att han ändå var en skötsam person eller om körkortshavaren med hänsyn till onyktert levnadssätt inte borde ha körkort. En konsekvens av att fylleristraflet slopades den 1 januari 1977 var att sådana rättsverkningar som tidigare knöts till en dom för fylleri föll bort.

Numera gäller enligt 7 § körkortslagen (1977:477) att körkortstillstånd får meddelas endast den som med hänsyn till sina personliga och medicinska förhållanden kan anses lämplig som förare av körkortspliktigt fordon. Vid prövningen av de personliga förhållandena skall särskilt beaktas om sökanden är känd för nyktert levnadssätt och om det kan antas att han som förare av körkortspliktigt fordon kommer att respektera trafikreglerna och visa hänsyn, omdöme och ansvar i trafiken.

Ett körkort eller ett körkortstillstånd skall enligt 16 § körkortslagen återkallas bl.a. om körkortshavaren på grund av opålitlighet i nykterhetshänseende inte bör ha körkort.

Frågor om att meddela körkortstillstånd prövas av länsstyrelsen och frågor om återkallelse av körkortstillstånd eller körkort av länsrätten efter anmälan av länsstyrelsen. Besluten kan överklagas till kammarrätten. Regeringsrätten är sista instans.

Enligt 86 § körkortsförordningen (1977:722) åligger det nykterhetsnämnd att omedelbart underrätta vederbörande länsstyrelse, om nämnden har beslutat att ställa en körkortshavare under övervakning enligt NVL eller har gett in ansökan till länsrätt om att en sådan person skall tas in på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Även i annat fall skall nämnden underrätta länsstyrelsen, om den finner att rätten att ha körkort m.m. bör omprövas. Nämnden skall i nu nämnda fall yttra sig om den som underrättelsen gäller bör ha körkort.

Utöver den nu nämnda skyldigheten att lämna uppgifter till körkortsmyndigheten om körkortshavare gäller enligt 96 § första stycket körkortsförordningen att uppgifter får inhämtas från bl.a. sociala organ som kan lämna upplysningar av betydelse för lämplighetsbedömningen. Det är här bl.a. fråga om uppgifter till den personutredning som polismyndigheten enligt 11 § tredje stycket samma förordning skall göra när någon söker ett körkortstillstånd. Föreskrifter om personutredningen meddelas enligt 96 § andra stycket av rikspolisstyrelsen efter samråd med trafiksäkerhetsverket och socialstyrelsen.

Med stöd av detta bemyndigande har rikspolisstyrelsen den 9 december 1977 utfärdat provisoriska föreskrifter och anvisningar om personutredning enligt körkortsförordningen m.m. Av föreskrifterna framgår bl.a. att uppgifter alltid skall inhämtas från social centralnämnd (nykterhetsnämnd) rörande förhållanden som kan påverka bedömningen av sökandens lämplighet som körkortshavare. Socialstyrelsen har meddelat anvisningar rörande social centralnämnds/nykterhetsnämnds skyldighet att lämna uppgifter i körkortsärenden m.m., SOSFS (S) 1977:98, ändrade genom SOSFS (S) 1979:13.

Vid körkortsmyndighetens bedömning av en körkortshavares eller en körkortssökandes nykterhetspålitlighet kan en uppgift huruvida han har varit omhändertagen enligt LOB tjäna till ledning. Polisen får inte föra register över sådana omhändertaganden. Som förut nämnts underrättar den emellertid länsstyrelsen enligt 87 § körkortsförordningen i det fallet att den omhändertagne är körkortshavare. Anmälningen förs in i körkortsregistret och kan leda till att länsstyrelsen hos länsrätten väcker frågan om återkallelse av körkortet eller körkortstillståndet.

I det fallet att den omhändertagne inte var körkortshavare sker f.n. ingen anteckning i körkortsregistret. På grund av föreskriften i 10 § NVL underrättar emellertid polisen alltid den sociala nämnden om LOB-omhändertaganden. Enligt de nyssnämnda anvisningarna från socialstyrelsen skall en social centralnämnd/nykterhetsnämnd, som av en polismyndighet anmodas att lämna uppgifter till personutredningen i ett körkortsärende, ange om sökanden under den senaste tvåårsperioden har varit föremål för någon åtgärd på grund av nykterhets- eller narkotikaproblem. Om nämnden har kännedom om att omhändertagande enligt LOB har förekommit, skall detta enligt vad som numera anges i anvisningarna därför redovisas. Anmälningar i övrigt skall däremot redovisas endast om de har föranlett någon nämndens åtgärd.

Det nuvarande systemet innebär sålunda att det är centralnämnden (nykterhetsnämnden) som i ett ärende angående prövning av fråga om körkortstillstånd tillhandagår med upplysning huruvida sökanden har varit omhändertagen enligt LOB. Denna ordning torde också ha varit förutsatt i förarbetena till LOB och körkortslagstiftningen (se prop. 1975/76:113 s. 115 och 117 samt prop. 1975/76:155 s. 76-77). Det finns emellertid inte några i författning meddelade föreskrifter om skyldighet för de sociala nämnderna att registrera uppgifter om LOB-omhändertaganden som nämnderna erhåller från polisen.

Registreringsfrågan har uppmärksammats av JO, som i ett beslut den 14 februari 1979 uttalade bl.a. följande.

I den allmänna debatt som under senare år förts kring olika slag av register har uppmärksamheten alltmer kommit att riktas mot den enskildes behov av skydd för sitt privatliv och sin personliga sfär. Antecknandet av personupplysningar har kommit att uppfattas som ett intrång i den personliga integriteten. Sådant intrång har man menat bör godtagas endast då det är motiverat av särskilda skäl och då garantier kan ges för att uppgiften är saklig, dvs. både riktig till sitt innehåll och relevant för registreringsändamålet. Det är bl.a. mot bakgrund härav och med hänsyn till att omhändertaganden enligt LOB och LTO inte utgör något brottssom polismyndigheten inte längre får föra något sökbart personregister över personer som omhändertagits enligt dessa lagar.

Det ter sig i detta läge naturligtvis något egendomligt att de sociala organen, som inte har någon författningsskyldighet att föra register över omhändertaganden, skall träda in i polisens ställe som registreringsorgan och i sin tur förse polisen med uppgifter som polisen inte själv får anteckna i personregister. Det är därför onekligen en brist i den beslutade körkortsreformen att man inte uttryckligt behandlat frågan hur registrering skall ske av nykterhetsanmärkningar.

Antalet fall där polismyndigheterna gör personutredning med anledning av ansökningar om körkortstillstånd kan beräknas uppgå till ca 200 000 om året. Polismyndighet är emellertid dessutom skyldig att göra förnyad personutredning, om körkortsmyndigheten har förordnat därom (jfr 12, 34, 39 och 40 §§ körkortsförordningen). Även vid

förnyad personutredning tillfrågas regelmässigt de sociala nämnderna.

De nu redovisade bestämmelserna om körkort gäller också i fråga om traktorkort (jfr 27 § körkortslagen samt 55 och 59 §§ körkortsförordningen). Enligt 31 och 33 §§ luftfartskungörelsen (1961:558) har de motsvarande tillämpning även beträffande certifikat för flygförare, navigatör, flygmaskinist och flygtelegrafist.

I de allra flesta fall är de personer beträffande vilka polisen begär upplysningar okända för den sociala nämnden. Som förut har angetts förutsätts det i socialstyrelsens anvisningar att nämnden skall ange om vederbörande under den senaste tvåårsperioden har varit föremål för någon åtgärd på grund av nykterhets- eller narkotikaproblem. Exempel på sådana åtgärder är övervakning eller annan öppen vård enligt NVL och tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Det är emellertid i praktiken sällsynt att någon sådan omständighet föreligger beträffande den som söker körkortstillstånd. Som regel har nämnden inte heller kännedom om huruvida vårdåtgärder mot alkoholmissbruk har satts in. Detta hänger bl.a. samman med att behandlingen i sådana fall vanligtvis sker vid alkoholpoliklinik eller sjukhus utan registrering hos nämnden.

I praktiken är det därför mycket ovanligt att den sociala nämnden som svar på polisens förfrågningar i de ärenden som har angetts nu kan bidra med andra uppgifter än sådana som avser omhändertaganden enligt LOB och de åtgärder som nämnderna kan ha vidtagit med anledning av en anmälan om ett sådant omhändertagande. Det kan sålunda utan överdrift konstateras att det rutinmässiga remissförfarandet huvudsakligen fyller den funktionen att polisen och körkortsmyndigheten förses med uppgift huruvida den person som avses med remissen har varit omhändertagen enligt LOB eller inte.

2.3 Nykterhetsprovningen i vissa andra ärenden

En prövning av enskilda personers pålitlighet i nykterhetshänseende görs i åtskilliga andra ärenden hos polismyndigheterna. Det gäller här ärenden där polismyndigheterna författningsmässigt har ålagts att för ett visst ändamål pröva en persons lämplighet, ordentlighet e.d.

I vissa av de ärenden som avses nu är polismyndigheten tillståndsgivande myndighet. I andra ärenden åligger det myndigheten att yttra sig till en annan myndighet, exempelvis länsstyrelse. Ärendena handläggs inom ramen för den s.k. polismyndighetsverksamheten, som syftar till att tillgodose samhällets krav på säkerhet och tillsyn inom områden där särskilda omständigheter påkallar sådan prövning. Detta är fallet exempelvis i ärenden rörande vapen och sprängämnen. Motsvarande gäller ärenden där särskilt förtroende krävs av en tillståndshavare, exempelvis när det gäller skrothandel eller hotell- och pensionatrörelse. Andra exempel är ärenden rörande anställning inom bevakningsföretag, antagande till hemvärnsmän och förordnande av ordningsvakter.

Sammanlagt finns det ett drygt 10-tal ärendegrupper - utöver dem som har nämnts under 2.2 - där polismyndigheterna rutinmässigt inforrdrar uppgifter från social- eller nykterhetsnämnderna. Även i fråga om dessa ärendegrupper gäller att det endast är i undantagsfall som de sociala nämnderna kan bidra med andra uppgifter om en enskild än sådana som avser omhändertaganden enligt LOB.

Den kvantitativt sett mest betydande ärendegruppen av dem som avses nu är vapenärenden. Antalet ansökningar om tillstånd enligt vapenlagen (1973:1176) att inneha vapen och att förvärva ammunition kan med ledning av mätningar som har gjorts i vissa polisdistrikt beräknas uppgå till ca 110 000 per år. Enligt rikspolisstyrelsens föreskrifter angående vapenlagstiftningens tillämpning skall, om sökanden inte är känd, yttrande från den socia-

la nämnden inhämtas. Detsamma gäller om misstanke föreligger om spritmissbruk eller bruk av annat beroendeframkallande medel. Den sociala nämnden hörs också i en del av de fall då fråga uppkommer om återkallelse av ett tillstånd (ca 50 000 ärenden om året).

Enligt 55 § vapenkungörelsen (1974:123) åligger det nykterhetsnämnd att omedelbart underrätta polismyndighet, om nämnden har beslutat ställa innehavare av vapen under övervakning enligt NvL eller har gett in ansökan till länsrätt om att sådan person skall tas in på anstalt för alkoholmissbrukare. Detsamma gäller om nykterhetsnämnd i annat fall finner att rätten för viss person att inneha vapen bör omprövas till följd av hans alkoholmissbruk. Underrättelser med stöd av sistnämnda bestämmelse förekommer dock förhållandevis sällan i praktiken.

3 SOCIALTJÄNSTREFORMEN

I prop. 1979/80:1 om socialtjänsten har föreslagits en ny social vårdlagstiftning på grundval av socialutredningens betänkande (SoU 1977:40) Socialtjänst och socialförsäkringstillägg. Nuvarande barnavårds- och nykterhetsvårds- och socialhjälp- samt barnomsorgslag kommer att bli ersatta av en ny socialtjänstlag, som skall vara gemensam för hela vårdområdet. Benämningen socialvård utgår ur lagtexten och verksamheten kallas i stället socialtjänst. För att fullgöra kommunernas uppgifter inom socialtjänsten skall i varje kommun finnas en socialnämnd, som ersätter den nuvarande lagstiftningens barnavårds-, nykterhets- och socialnämnder.

Socialutredningen föreslog i sitt betänkande att registreringen av personuppgifter inom socialtjänsten skulle begränsas kraftigt och att socialtjänsten inte skall åläggas någon uppgiftskyldighet i körkortsärenden eller i liknande sammanhang. Dessa förslag behandlas i propositionen på s. 421-450. Dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Gabriel Romanus, anförde bl.a. följande.

Socialutredningens förslag att socialtjänsten inte skall ha någon uppgiftsplikt i körkortsärenden förtjänar noggrant övervägande. Trafikolyckorna liksom alkoholmissbruket hör till våra allvarligaste samhällsproblem.

Jag vill till en början slå fast att man med hänsyn till de brister som vidlåder det nuvarande systemet allvarligt måste ifrågasätta den faktiska betydelse som socialvårdens rutinmässiga rapport- och uppgiftslämnande har från trafiksäkerhetssynpunkt. Att rapporteringsplikten drabbar de enskilda människorna ojämnt är dessutom klart.

Det är utan tvekan så att den nuvarande rapporteringsskyldigheten inverkar menligt på de sociala myndigheternas möjligheter att hjälpa alkohol- och narkotikamissbrukare. Om denna skyldighet kunde slopas i samband med socialtjänstreformen, skulle det ge ökade möjligheter i det förebyggande nykterhetsvårdsarbetet. Socialtjänsten skulle kanske därmed också komma att tjäna trafiksäkerhetsintressena bättre än vad socialvården gör i dag.

Departementschefen framhöll härefter att det som ett skäl mot att slopa rapporteringsskyldigheten inom socialtjänsten hade anförts att det f.n. inte finns något annat sätt att bevaka och återrapportera de anmälningar om omhändertaganden på grund av berusning som nu kommer in till nykterhetsnämnderna. Möjligheterna av att lägga över en registreringsskyldighet på någon annan myndighet hade emellertid diskuterats under remissbehandlingen av socialutredningens betänkande. Departementschefen uttalade att en arbetsgrupp skulle tillkallas under regeringskansliet för att pröva registreringsfrågan. Departementschefen fortsatte.

Det bör således vara möjligt att ersätta socialnämndernas rapporteringsskyldighet med ett annat system för att göra de nödvändiga registreringarna av framför allt LOB-omhändertaganden av personer som inte finns upptagna i körkortsregistret. Även rapporteringsskyldigheten enligt 86 § körkortsförordningen bör upphöra. Det bör i så fall också vara möjligt att avstå från det rutinmässiga uppgiftsinhämtande från nykterhetsnämnden/sociala centralnämnden som i dag äger rum i samband med personutredningen.

I propositionen diskuterades härefter frågan om myndigheterna inom socialtjänsten över huvud taget borde medverka i körkortsärendena. Departementschefen framhöll i detta sammanhang att körkortslagstiftningen i aktuellt

hänseende bygger på principen att nykterhetsförhållandena måste särskilt uppmärksammas när det gäller prövningen av förare och att prövningen skall göras mera individualiserad och nyanserad än tidigare. Det måste således vara möjligt för körkortssmyndigheterna att få en tillförlitlig utredning om en körkortssökandes eller körkortshavares nykterhetsförhållanden. Denna utredning kan man i vissa fall få bara från nykterhetsnämnden.

Om möjligheten att höra nämnden helt slopas, kommer prövningen i körkortsärendet att bestå i endast ett konstaterande av om det finns några LOB-anmälningar, trafiknykterhetsbrott m.m. eller inte. Den helhetsbedömning som skall göras enligt körkortslagstiftningen blir således inte möjlig i de fall då det föreligger nykterhetsanmälningar. Departementschefen anförde här efter:

Jag anser därför att körkortssmyndigheterna - länsstyrelserna och de allmänna förvaltningsdomstolarna - även i fortsättningen bör ha kvar en möjlighet att begära utredning och yttranden från socialtjänsten. Jag tänker då på de körkortsärenden i vilka det finns särskild anledning att komplettera underlaget för prövningen. En begången förseelse eller någon annan anmärkning kan ha aktualiserat frågan att inte meddela ett sökt körkortstillstånd eller att återkalla ett körkort. Dessa fall kan många gånger anses jämförliga med de yttranden i påföljdsfrågan i brottmål som myndigheterna inom socialtjänsten är skyldiga att avge.

Jag föreslår att det i körkortslagen skall tas in en bestämmelse som innebär ett undantag från sekretessen i förhållande till körkortssmyndigheterna i de nu nämnda fallen.

Jag vill anmärka att det i dessa fall ofta kan antas att sökanden/körkortshavaren inte har något emot att de sociala myndigheterna yttrar sig. Det får överlämnas åt den tidigare nämnda arbetsgruppen att undersöka vilka närmare föreskrifter som behövs för det nya förfarandet med socialtjänstens medverkan i körkortsärenden. F.n. verkställs kvalificerade sociala utredningar i körkortsärenden av nykterhetsvårdskonsulenterna. Efter socialtjänstreformens genomförande kommer konsulenterna att ingå i den nya sociala enheten vid länsstyrelsen. --- Arbetsgruppen bör bl.a. pröva förutsättningarna att ta till vara de erfarenheter som finns inom den sociala enheten när det gäller att avge de kvalificerade yttranden som det här är frågan om.

Socialutredningen har föreslagit att socialnämnden inte heller skall lämna uppgifter i ärenden rörande vapenlicenser eller besvara förfrågningar om enskildas lämp-

lighet för anställning inom bevakningsföretag, för an- tagande som hemvärnsman e.d. Remissinstansernas inställ- ning är här densamma som i fråga om socialnämndens med- verkan i körkortsärenden. Jag anser att behövliga upp- gifter i dessa fall bör kunna inhämtas från social- tjänsten med den enskildes samtycke och ansluter mig följaktligen till socialutredningens förslag. Arbets- gruppen inom regeringskansliet bör även pröva konsekven- serna av en slopad uppgiftsskyldighet i dessa ärenden.

I överensstämmelse med de överväganden som har åter- getts nu har i prop. 1979/80:1 föreslagits att 39 § körkortslagen kompletteras med ett nytt tredje stycke av följande innehåll.

Finns det anledning att anta att någon inte bör ha körkort eller traktorkort på grund av sina nykterhets- förhållanden, får länsstyrelsen eller domstolen höra socialnämnden, om nämndens yttrande har betydelse för ärendets avgörande.

I socialutskottets betänkande har förslaget i denna del lämnats utan erinran. Utskottet har uttalat (SoU 1979/80: 44 s. 97) att socialtjänstreformens inriktning på frivil- lighet och ökat skydd för den personliga integriteten måste bygga på ett väl utvecklat förtroende mellan klient och vårdorgan samt att en sådan behandlingslinje är svår att förena med en obligatorisk rapporteringsskyldighet för so- cialnämnden. Utskottet har emellertid samtidigt understru- kit vikten av att arbetsgruppens förslag tillgodoser även de krav som måste ställas från trafiksäkerhetssynpunkt.

Riksdagen har godtagit socialutskottets betänkande (rskr 1979/80:385). Enligt riksdagens beslut skall socialtjänst- reformen träda i kraft den 1 januari 1982.

Det bör här anmärkas att en av närmast redaktionella skäl betingad ändring i 39 § körkortslagen föreslås i prop. 1979/80:178 om fortsatt körkortsreform. Förslaget innebär att länsstyrelses befogenhet att i nu aktuella fall höra socialnämnden behandlas i 39 § tredje stycket medan mot- svarande befogenhet för förvaltningsdomstol tas upp i andra meningen av en ny 42 §. Någon ändring i § sak i för- hållande till förslaget i socialtjänstpropositionen inne- bär inte förslaget. Det bör emellertid ytterligare an- märkas att det i prop. 1979/80:178 föreslås att ett tvåpartssystem i körkortsprocessen inrättas genom att ett till länsstyrelsen knutet allmänt ombud skall förord-

nas i varje län för att föra det allmännas talan i vissa körkortsmål. Det allmänna ombudet får samma utredningsbefogenheter som förvaltningsdomstol (47 § första stycket enligt förslaget). I propositionen uttalas att de här senast berörda ändringarna inte bör träda i kraft förrän de frågor som ankommer på arbetsgruppen är lösta. Enligt propositionen skall bestämmelserna därför träda i kraft den dag regeringen bestämmer.

4 UPPDRAGET

I enlighet med de uttalanden av chefen för socialdepartementet som har redovisats i föregående avsnitt har arbetsgruppen fått till uppdrag

o att föreslå ett system som kan ersätta de sociala nämndernas nuvarande rapporteringsskyldighet i körkortsärenden och det rutinmässiga inhämtandet av uppgifter från nämnderna i sådana ärenden,

o att undersöka vilka föreskrifter som behövs för den nya formen för socialtjänstens medverkan i körkortsärenden,

o att pröva konsekvenserna av att skyldigheten för socialtjänsten att lämna uppgifter slopas i fråga om de övriga ärenden där en prövning av en persons pålitlighet i nykterhetshänseende skall ske (vapenärenden, ärenden om anställning i bevakningsföretag etc.),

o att pröva förutsättningarna för medverkan i körkortsärenden av den nya sociala enheten inom länsstyrelsen.

5 ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG

5.1 Registreringsfrågan

5.1.1 Behovet av ytterligare registrering

Arbetsgruppen anser sig först ha att ta ställning till frågan i vad mån det nya systemet för socialnämndernas medverkan i ärenden om körkortstillstånd m.m. leder till ett behov av ytterligare registrering. I prop. 1979/80:1 har i detta hänseende främst omhändertaganden enligt LOB varit föremål för uppmärksamhet.

Av vad som förut har redovisats framgår att nykterhetsförhållandena tillmäts stor vikt vid prövningen i körkortsärenden. Nuvarande ordning bygger på den uppfattningen att ett omhändertagande på grund av berusning kan inge misstanke om opålitlighet i nykterhetshänseende. Det har därför ansetts betydelsefullt att förekomsten av ett sådant omhändertagande kommer till körkortsmyndighetens kännedom. I fall när den omhändertagne redan har körkort sker detta genom anmälan från polisen till körkortsmyndigheten. När däremot den som har omhändertagits enligt LOB senare söker körkort, kommer omhändertagandet enligt nuvarande ordning till körkortsmyndighetens kännedom genom att socialnämnd/nykterhetsnämnd lämnar uppgift om förhållandet i samband med polisens personutredning. Skall i enlighet med vad som har förutsatts i prop. 1979/80:1 nämnderna befrias från att lämna dessa uppgifter, måste ett annat system för registrering införas, om man även i fortsättningen vill ha garantier för att körkortsmyndigheten i förekommande fall får kännedom om att sökanden har varit omhändertagen enligt LOB.

Arbetsgruppen är medveten om att det är en omdiskuterad fråga huruvida omhändertaganden på grund av berusning bör anses ha så stor betydelse för körkortsprövningen att en registrering för detta ändamål är motiverad. Enligt vad gruppen har inhämtat övervägs denna fråga f.n. av LTO/LOB-utredningen. I prop. 1979/80:1 har emellertid en sådan registrering uttryckligen förutsatts. Arbetsgruppen har därför ansett sig ha att utgå från det betraktelsesätt som ligger till grund för gällande ordning och som innebär att omhändertaganden på grund av berusning även i fortsättningen skall komma till körkortsmyndigheternas kännedom. Detta förutsätter då att sådana omhändertaganden registreras även i fall då den omhändertagne inte har körkort (traktorkort).

Till skillnad från vad som gäller om omhändertaganden enligt LOB förutsätter ett LTO-omhändertagande inte att den som tas om hand är berusad. Det är emellertid ingalunda ovanligt att de som omhändertas enligt 3 § LTO är alkohol- eller narkotikapåverkade. I dessa fall rapporterar polisen ofta omhändertagandet till nykterhetsnämnd eller social centralnämnd. Socialstyrelsens nuvarande anvisningar inne-

bär att återrapportering av sådana omhändertaganden i samband med personutredning för körkortsprövning skall ske bara om omhändertagandet har föranlett någon nämndens åtgärd, ett fall som torde vara mycket ovanligt. Riksdagen har också uttalat att den omständigheten att en person har varit omhändertagen enligt LTO inte skall tillmätas betydelse vid körkortsprövningen (se TU 1975/76:28 s. 7). Med beaktande av det anförda finner arbetsgruppen att det inte finns tillräckliga skäl att för det ändamål som är aktuellt nu föranstalta om en allmän registrering av LTO-omhändertaganden.

Gruppen är medveten om att det kan förekomma även höggradig berusning bland dem som omhändertas enligt LTO när omhändertagandet sker under förhållanden som medför att LOB inte är tillämplig, t.ex. när ett omhändertagande för att avvärja en straffbelagd gärning äger rum på ett privat område som inte gränsar till en allmän plats. Undantagsvis kan förhållandena vara sådana att polisen finner skäl att med anledning av omhändertagandet göra anmälan till körkortsmyndigheten. Polismyndighet har nämligen enligt 87 § körkortsförordningen en allmän skyldighet att göra anmälan så snart den beträffande en körkortshavare eller en innehavare av traktorkort finner anledning till återkallelse föreligger.

En sådan anmälan kan dock f.n. inte göras i annat fall än när den omhändertagne var körkortshavare eller innehavare av traktorkort vid tidpunkten för omhändertagandet. Inom arbetsgruppen har den uppfattningen förts fram att polisen borde genom en särskild regel åläggas att vid LTO-omhändertaganden av den typ som nu avses sörja för en registrering av den omhändertagne även i fall då denne inte har körkort eller traktorkort. Därmed skulle en uppgift om händertagandet finnas tillgänglig för det fall att den omhändertagne ansöker om körkortstillstånd eller traktorkort under den närmaste tiden efter omhändertagandet.

Det praktiska värdet av en sådan regel skulle dock bli ytterst begränsat samtidigt som den skulle riskera att skapa oklarhet i regelsystemet. Från principiella synpunk-

ter är det en fördel om ingripanden enligt LTO kan generellt tas undan från registrering. Med hänsyn härtill och till intresset av att det i förevarande sammanhang finns så klara och entydiga regler som möjligt har arbetsgruppen stannat för att inte förorda någon ny registrering av vissa slags LTO-omhändertaganden.

Arbetsgruppen har också övervägt i vad mån ett behov av registrering av andra uppgifter än sådana som avser omhändertaganden kan tänkas uppkomma i och med att den sociala nämnden inte längre skall yttra sig under personutredningen i ett ärende om körkortstillstånd. Det skulle i så fall närmast gälla polisingripanden vid lägenhetsbråk och liknande, där den sociala nämnden ibland under rättas. Emellertid vill det synas som om det f.n. i utomordentligt liten utsträckning förekommer att nämnderna har underlag för att lämna uppgifter om händelser av denna typ som svar på polisens förfrågningar. Arbetsgruppen anser sig därför inte ha någon anledning att ifrågasätta någon ny registrering av polisingripanden av sådan art. Det bör erinras om att det genom brottsregistreringen är sörjt för att uppgifter om brott kommer till körkortsmyndighetens kännedom i de fall då brottet med hänsyn till sin art kan ha betydelse för provningen.

Arbetsgruppens slutsats blir sålunda att den nya formen för socialnämndernas medverkan i körkortsärenden inte förutsätter någon utvidgad registrering i annat hänseende än när det gäller LOB-omhändertaganden. Framställningen i det följande begränsas därför till att avse denna fråga.

Det finns f.n. inte några säkra uppgifter om hur stor genomsnittlig andel av de LOB-omhändertagna som saknar körkort och som sålunda skulle omfattas av en utvidgad registrering. Vissa mätningar tyder emellertid på att det rör sig om närmare 90 % av de omhändertagna. Då det sammanlagda antalet omhändertagna årligen utgör ca 120 000, skulle sålunda den utvidgade registreringen som här förut-

sätts omfatta drygt 100 000 anmälningar årligen.

5.1.2 Formen för registreringen

Den utvidgade registrering av LOB-omhändertaganden som nyss har förutsatts skall syfta till att tillgodose främst länsstyrelsernas behov av att vid prövningen av ansökningar om körkortstillstånd få kännedom om eventuella nykterhetsanmärkningar. Det är därför naturligt att dessa uppgifter förs in i det centrala körkortsregistret. Man behöver då inte lägga upp ett nytt register för ändamålet. Som har framgått förut antecknas redan f.n. i körkortsregistret alla de LOB-anmälningar som avser omhändertagande av körkortshavare eller innehavare av traktorkort. Detsamma gäller personer för vilka spärrtid löper, dvs. som har fått sitt körkort återkallat eller en ansökan om körkort avslagen på bestämd tid.

Uppgifterna i körkortsregistret består av identitets-, körkorts- och belastningsuppgifter. Identitetsuppgifterna omfattar namn, adress och personnummer beträffande den registrerade. Körkortsuppgifterna består av olika beslut som rör körkortstillståndet eller körkortet. Belastningsuppgifterna består av dels domar, förelägganden och andra beslut som rör brott som är av betydelse för rätten att ha körkort, dels vissa anmälningar från nykterhetsnämnd, läkare och polis, bl.a. de nu aktuella LOB-anmälningarna. Identitets- och körkortsuppgifterna är offentliga, medan belastningsuppgifterna är sekretessbelagda.

Körkortsregistret förs av trafiksäkerhetsverket genom automatisk databehandling utom i fråga om sådana belastningsuppgifter som avser brott. Såvitt gäller dessa belastningsuppgifter förs registret regionalt hos länsstyrelse genom att länsstyrelsen bevarar ett registerblad som upptar den brottslighet som den registrerade har dömts för. Registerbladet framställs av trafiksäkerhetsverket sedan verket från rikspolisstyrelsen har fått en under rättelse om domen eller beslutet. Rikspolisstyrelsen hämtar uppgifterna ur rättsväsendets informationssystem (RI-systemet).

I prop. 1979/80:178 om fortsatt körkortsreform förutsätts att länsstyrelsernas manuella register efter hand skall kunna slopas. I propositionen föreslås också att körkortsregistret skall utvidgas så att det kan omfatta även andra än dem som är innehavare av körkort eller traktorkort. Vidare föreslås att rehabiliteringsregler införs, dvs. regler om att vissa äldre uppgifter i registret inte skall lämnas ut. Som allmän tid för rehabilitering föreslås fem år. Enligt propositionen skall det vidare för körkortsregistret fastställas enhetliga gallringsregler, dvs. regler om när en uppgift skall föras ut ur registret och om hur den sedan skall arkiveras.

Om alla LOB-omhändertaganden skall antecknas i körkortsregistret uppkommer frågan om registreringen skall ske via RI-systemet som förs av rikspolisstyrelsen eller om anteckningen skall tas in i den del av körkortsregistrets belastningsdel som förs av trafiksäkerhetsverket. Eftersom det är fråga om ingripanden som har gjorts av polisen kan det synas ligga nära till hands att låta rikspolisstyrelsen svara för registreringen. Som framgår av redovisningen i avsnitt 2.3 har också polisen inte sällan behov av att i sin verksamhet få ta del av nykterhetsanmärkningar även för andra ändamål än personutredning i körkortsärenden.

Mot en sådan lösning kan emellertid invändas att RI-systemet i enlighet med vad statsmakterna har förutsatt liksom hittills bör begränsas till att innehålla uppgifter om brott. Dessutom sker den registrering av LOB-anmälningar som förekommer f.n. i den del av körkortsregistret som förs av trafiksäkerhetsverket. De rutiner som har utarbetats för detta ändamål bör med fördel kunna användas även för LOB-anmälningar avseende personer som inte är körkortshavare. Från såväl principiella som praktiska synpunkter torde det därför vara att förorda att registreringen sker i den del av körkortsregistrets belastningsdel som förs av trafiksäkerhetsverket. Arbetsgruppen föreslår denna lösning.

5.1.3 Rehabiliteringstid

Som har redovisats under 2.2 innebär socialstyrelsens nuvarande anvisningar rörande de sociala nämndernas uppgiftsskyldighet i körkortsärenden att uppgift om ett omhändertagande enligt LOB skall lämnas, om omhändertagandet har ägt rum "under den senaste tvåårsperioden". Något förbud mot att lämna uppgift om ett omhändertagande som ligger längre tillbaka i tiden finns visserligen inte. Det torde emellertid kunna antas att anvisningarna i praktiken har samma effekt som en regel om tvåårig rehabiliteringstid.

Som nyss har nämnts föreslås i prop. 1979/80:178 att rehabiliteringsregler skall införas beträffande körkortsregistret. Sådana regler bör då självfallet gälla även i fråga om uppgifter angående LOB-omhändertaganden. Från saklig synpunkt anser arbetsgruppen att en rehabiliteringsfrist på två år är godtagbar. Ett omhändertagande som ligger längre tillbaka i tiden torde nämligen som regel sakna intresse för körkortsprövningen eller annat ändamål. I prop. 1979/80:178 förutsätts emellertid ett enhetligt system med en femårig rehabiliteringstid, vilket överensstämmer med ett tidigare riksdagsbeslut (jämför prop. 1975/76:155 s. 127). Med hänsyn till det intresse som inte minst från praktisk synpunkt föreligger av en generell och enhetlig reglering anser arbetsgruppen att en femårsfrist bör kunna godtas även för de nu aktuella uppgifterna. Detta bör gälla även om senare uppgifter av samma art skulle finnas i registret. Om den person för vilken en uppgift om omhändertagande har tillförts registret inte har fått körkortstillstånd eller traktorkort efter fem år, bör uppgiften om möjligt tas bort ur registret. Principen bör vara att uppgifterna angående LOB-omhändertaganden omfattas av samma gallrings- och rehabiliteringsregler som kommer att införas för andra uppgifter i körkortsregistret.

5.1.4 Rapportsystemet

Förfarandet vid anmälan och registrering av LOB-anmälningar i ett utvidgat system kan utformas enligt något av följande tre alternativ.

Det första innebär att man så nära som möjligt anknyter till de rutiner för LOB-anmälningar till körkortsregistret som finns i dag. Med denna utgångspunkt bör den polismyndighet som har gjort ingripandet anmäla det till en länsstyrelse som sedan svarar för att uppgiften förs in i körkortsregistret. Anmälan bör kunna ske på samma blankett som den som används i dag för fall då den omhändertagne är körkortshavare. I fråga om anmälningar beträffande körkortshavare gäller f.n. att dessa skall sändas till den länsstyrelse som har meddelat körkortstillståndet. Denna regel är givetvis inte möjlig att tillämpa i fall när den omhändertagne inte har körkort. I dessa fall bör uppgifterna därför sändas till länsstyrelsen i det län där ingripandet har ägt rum. Eftersom införing i registret kan göras av varje länsstyrelse bör det vara möjligt att även när det gäller körkortshavare tillämpa denna ordning. Från praktisk synpunkt skulle ett sådant system vara till fördel för polismyndigheterna.

Det andra alternativet är att polisen sänder alla underättelser om LOB-omhändertaganden till trafiksäkerhetsverket, som sedan svarar för att uppgiften förs in i körkortsregistret.

Det tredje alternativet innebär att polisen svarar för att LOB-anmälan förs in i körkortsregistret. Inom varje polisdistrikt finns minst en arbetsenhet med en textskärmsterminal som är kopplad till rikspolisstyrelsens ADB-system. Detta system är genom en dator-till-datorförbindelse kopplat till trafiksäkerhetsverkets ADB-system. En transaktion som utförs vid polisens textskärmsterminal skulle därför kunna tas emot av trafiksäkerhetsverkets

ADB-system på i princip samma sätt som en transaktion från en länsstyrelse eller trafiksäkerhetsverket.

Samtliga alternativ förutsätter att trafiksäkerhetsverket sänder ett registerblad till länsstyrelsen varje gång som en LOB-anteckning har förts in beträffande en körkortshavare.

Fördelarna med de två förstnämnda alternativen är dels att varje polismyndighet kan sända alla underrättelser om LOB-omhändertaganden till samma myndighet, dels att både länsstyrelsen och trafiksäkerhetsverket har färdiga tekniska och organisatoriska system för hanteringen av de aktuella uppgifterna.

Det tredje alternativet har den fördelen, att polisen över huvud taget inte behöver sända några underrättelser till en utomstående myndighet. Därmed minskas kostnaderna för tjänstebrev och för en del polismyndigheter möjligen även expeditionstiden. Riskerna för felexpedieringar och andra misstag minskar också. Å andra sidan torde detta alternativ kräva ett något större programmeringsarbete än de två förstnämnda alternativen. Vidare krävs utbildning för den personal hos polisen som i så fall skulle svara för införingen av uppgifterna. Slutligen förutsätter alternativet en väsentlig utökning av antalet terminaler hos polisen.

Fastän det tredje alternativet på längre sikt kan öppna möjlighet för rationaliseringsvinster torde det med hänsyn till framför allt kostnaderna för en förstärkning av terminalförsörjningen inte kunna förordas i nuvarande läge. Arbetsgruppen vill emellertid erinra om att 1975 års polisutredning i betänkandet (SOU 1979:9) Polisen (s 235 - 237) har förordat en decentralisering av vissa uppgifter på ADB-området från rikspolisstyrelsen till de lokala polismyndigheterna. Genomförs det förslaget, vilket dock endast är möjligt på längre sikt, ökar förutsättningarna för ett genomförande av det sist diskuterade alternativet.

F.n. står sålunda valet mellan de båda förstnämnda alternativen. För polisens del torde dessa vara likvärdiga. Med hänsyn till att det här blir fråga om en betydande mängd registreringar måste man emellertid i det andra alternativet räkna med att ökade resurser hos trafiksäkerhetsverket behövs för stansning och annan behandling av de inkomna uppgifterna. Från arbets- och kostnadssynpunkt är det en fördel om detta arbete i stället sprids ut på de 24 länsstyrelserna på det sätt som förutsätts i det första alternativet.

Arbetsgruppen anser sig därför böra förorda det första alternativet som alltså innebär att alla underrättelser från polisen om LOB-omhändertaganden sänds till länsstyrelsen i det län där ingripandet har ägt rum.

5.1.5 Utlämnande av uppgifter ur registret.

Frågan i vilka fall uppgifter ur körkortsregistrets belastningsdel får lämnas ut regleras f.n. i förordningen (1976:807) om utlämnande av belastningsuppgifter ur körkortsregistret. Enligt 1 § förordningen gäller att belastningsuppgifter på begäran skall lämnas ut till bl.a. allmän förvaltningsdomstol, polismyndighet, länsstyrelse och länsrätt. Vidare föreskrivs bl.a. att en myndighet som handlägger ett körkortsärende och i ärendet inhämtar yttrande från en annan myndighet skall lämna denna besked om belastningsuppgift som behövs för avgivande av yttrandet.

Från de synpunkter som arbetsgruppen har att beakta fordras ingen annan ändring i bestämmelserna om utlämnande av belastningsuppgifter än att det uttryckligen anges att polismyndigheten för att få reda på innehållet i en LOB-anteckning beträffande en person som inte har eller har haft körkort eller traktorkort skall vända sig till länsstyrelsen i det län där omhändertagandet har ägt rum (jfr 3 § nyssnämnda förordning). Kan polismyndigheten få dessa uppgifter via terminal - en fråga till vilken arbetsgruppen strax återkommer - behövs inte någon sådan föreskrift.

I enlighet med vad som f.n. föreskrivs i 1 § förordningen om utlämnande av belastningsuppgifter ur körkortregistret kommer det i ett ärende om körkortstillstånd att åvila den länsstyrelse som remitterar ärendet till vederbörande polismyndighet att underrätta denna i fall då anteckning om LOB-omhändertagande föreligger beträffande sökanden.

Arbetsgruppen vill påpeka att polismyndigheterna kommer att ha behov av uppgifter från registret i ett förhållandevis stort antal ärenden av den typ som har angetts i avsnitt 2.3. Beträffande en del av de ärendegrupper som det här gäller, t.ex. frågor om tillstånd till skrothandel eller hotell- och pensionatrörelse, kan det visserligen ifrågasättas om uppgifter från registret behöver inhämtas rutinmässigt. Enligt arbetsgruppens mening bör rikspolisstyrelsen överväga denna fråga i samband med den översyn av styrelsens anvisningar som blir nödvändig inför övergången till det nya systemet. Man måste emellertid räkna med att uppgifter måste inhämtas bl.a. i ett förhållandevis stort antal vapenärenden.

Det skulle mot denna bakgrund vara ägnat att leda till rationaliseringsvinster, om polismyndigheterna fick möjlighet att genom terminal få besked huruvida belastningsuppgift för en viss person finns eller inte. Framför allt inbesparas tjänstebrevskostnader, eftersom den handläggande tjänstemannen vid en polismyndighet under angivna förutsättning skulle kunna via internpost eller på annat sätt få ett sådant besked från en arbetsenhet inom myndigheten med tillgång till terminal. Tekniska möjligheter för att åstadkomma denna ordning föreligger genom att polisväsendets och trafiksäkerhetsverkets ADB-system har förbindelse med varandra genom dator-till-datorkoppling. För övrigt kan nämnas att polismyndigheterna tidigare hade möjlighet att få de aktuella beskedena via terminal. Eftersom inget praktiskt behov av att kunna få beskedena förelåg, slopades emellertid systemet.

Arbetsgruppen förordar att detta system åter införs, dock endast såvitt avser de nu aktuella uppgifterna om LOB-

omhändertaganden. Det bör påpekas att det i 3 § tredje stycket förordningen om utlämnande av belastningsuppgifter ur körkortsregistret redan nu är förutsatt att myndighet som genom terminal är ansluten till trafiksäkerhetsverkets datamaskinanläggning skall kunna få besked av den art som det här gäller. Såvitt gäller personer som inte är eller har varit innehavare av körkort eller traktorkort kan det aktuella beskedet utformas på två sätt. En lösning är att polismyndigheten via terminalen får reda på att ett LOB-omhändertagande har ägt rum och inom vilket län det har skett, vilket innebär att polismyndigheten hos länsstyrelsen får inhämta uppgift om tidpunkten för omhändertagandet liksom i mån av behov uppgift om polisdistriktet. En annan utväg är att polismyndigheten direkt på terminalen kan avläsa tid och plats för omhändertagandet, dvs. samma uppgifter som beträffande körkortshavare anges i registerutdrag. Den sistnämnda lösningen är naturligtvis mest praktisk.

5.2 Formen för socialtjänstens medverkan i körkortsärenden och andra ärenden med nykterhetsprövning

5.2.1 Körkortsärenden

Som har redovisats i avsnitt 3 innebär förslagen i prop. 1979/80:1 och 1979/80:178 att körkortslagen kompletteras bestämmelser av den innebörden att länsstyrelsen eller domstol får höra socialnämnden, om det finns anledning att anta att någon inte bör ha körkort eller traktorkort på grund av sina nykterhetsförhållanden och nämndens yttrande har betydelse för ärendets avgörande.

Behov av yttrande från socialnämnden torde i praktiken uppkomma företrädesvis i sådana fall då det beträffande en sökande eller en körkortshavare föreligger en eller

flera nykterhetsanmärkningar och utredningen bedöms böra kompletteras med en upplysning om i vad mån han även är känd för socialnämnden.

I de allra flesta situationer av denna typ torde socialnämndens utredning huvudsakligen komma att bestå i register-
slagning och ett konstaterande av att vederbörande är okänd för nämnden bortsett från de händelser som föranlett den aktuella remissen. Nämnden synes i normala fall inte behöva exempelvis kalla vederbörande till samtal eller göra hembesök när det är fråga om en person som nämnden inte tidigare har haft någon kontakt med. Sådana åtgärder från nämndens sida kan emellertid vara naturliga i fall då sökanden eller körkortshavaren redan är känd för nämnden i nykterhets- eller narkotikahänseende och ytterligare uppgifter behövs för att belysa hans aktuella situation. Principen bör annars vara att nämndens yttrande skall avges på grundval av den kännedom som nämnden kan ha om den person som saken gäller.

Ibland kan emellertid körkortsärendet vara så komplicerat att det inte är tillräckligt för körkortsmyndigheten att få reda på att vederbörande är okänd för nämnden. Enligt arbetsgruppens mening bör den sociala enheten vid länsstyrelsen ofta kunna användas för de särskilda utredningar som kan behöva göras i sådana fall. Till denna fråga återkommer gruppen under 5.3

5.2.2 Andra ärenden med nykterhetsprövning

Någon motsvarighet till den nya bestämmelsen i 39 § körkortslagen har inte föreslagits i fråga om de andra författningar som f.n. ålägger polisen eller annat organ att pröva en persons ordentlighet eller pålitlighet e.d. Beträffande sådana ärenden kommer socialtjänstreformens i förening med den nya sekretesslagen (1980:100) att innebära att socialnämnden i princip inte till en enskild eller till en myndighet får lämna någon uppgift, om inte den som uppgiften rör har samtyckt. Om en uppgift inte skyddas av sekretess får den naturligtvis lämnas ut utan samtycke. Det torde emellertid sällan bli fallet, eftersom 7 kap. 4 § i den nya sekretesslagen (1980:100) innebär att sekretess inom socialtjänsten gäller för uppgift om en enskilds personliga förhållanden om det inte står klart att den kan röjas utan att han lider men. Arbetsgruppen har ålagts att pröva konsekvenserna av denna ordning.

De ärendetyper som det här gäller har redovisats i avsnitt 2.3. Det gäller alltså bl.a. vapenärenden. Redan i dag är det uppgifter om omhändertaganden enligt LOB som polisen i första hand har behov av. Med den föreslagna registreringen av sådana omhändertaganden får polisen tillgång till uppgifterna utan att vända sig till socialnämnd. I de allra flesta fall torde dessa uppgifter vara tillfyllest. Endast i få fall blir det aktuellt med ytterligare utredning.

När det gäller att bedöma konsekvenserna av den nya ordning som förutsätts, bör erinras om att socialnämndens faktiska möjligheter att medverka i dessa ärenden är små. De uppgifter som socialnämnden kan erhålla om enskildas nykterhetsförhållanden är ofullständiga. Som har framhållits i prop. 1979/80:1 (s. 427-429) torde endast en mindre del av de personer som har missbruksproblem vara kända av nämnden. Detta hänger som förut har berörts bl.a. samman med att de personer som tas emot vid landets ca 140 alkoholpolikliniker vanligen inte registreras och därför har möjlighet att vara anonyma för förvalt-

ningen i övrigt samt att allt fler personer med alkoholproblem bereds vård inom sjukvården.

Mot denna bakgrund måste en slopad uppgiftsskyldighet för socialnämnden antas få mycket begränsade verkningar för nykterhetsprövningen i vapenärenden och de andra ärenden som här kommer i fråga. Om det vid polisens undersökning kommer fram att det finns en nykterhetsanmärkning mot sökanden, måste denne som regel underrättas härom och beredas tillfälle att yttra sig i ärendet i enlighet med bestämmelserna i 15 § förvaltningslagen (1971:290). Han har då själv möjlighet att åberopa eller ta initiativ till att yttrande inhämtas från socialmännen på samma sätt som han kan åberopa exempelvis ett läkarintyg. I vissa fall kan detta tänkas förbättra hans sak, såsom då nämnden kan upplysa om att han framgångsrikt har genomfört en rehabiliterande behandling efter tiden för den aktuella nykterhetsanmärkningen.

Enligt arbetsgruppen behövs inga föreskrifter härom i författning. Det bör emellertid åvila polismyndigheterna att på förfrågan eller annars när anledning förekommer upplysa sökande och tillståndshavare om innebörden av de nya reglerna, däribland möjligheten för honom att ta initiativ till att socialnämnden hörs. Enligt arbetsgruppens mening bör rikspolisstyrelsen överväga lämpligheten av att erinra härom genom anvisningar.

5.3 Medverkan i körkortsärenden av den nya sociala enheten vid länsstyrelsen.

I socialstyrelsens nuvarande regionala organisation ingår bl.a. de s.k. socialkonsulenterna. Socialkonsulenter finns i varje län. En av dessa är nykterhetsvårdskonsulent och medverkar i denna egenskap ofta i länsrätten och vid länsstyrelsen genom att yttra sig i körkortsärenden. Nykterhetsvårdskonsulenterna är tjänstemän hos länsnykterhetsnämnderna, vilka enligt NVL bl.a. har till uppgift att se till att de kommunala nykterhetsnämnderna fullgör sina uppgifter.

Genom socialtjänstreformen upphör NvL att gälla. Länsnykterhetsnämnderna försvinner och konsulentorganisationen i nuvarande form avskaffas. Tillsynen över socialtjänsten inom länet skall utövas av länsstyrelsen.

Riksdagen har nyligen beslutat att en social enhet skall inrättas i varje länsstyrelse (prop. 1979/80:6, SoU 45, rskr 386). I enheten skall den personal som nu är konsulenter beredas anställning. Den sociala enheten skall, förutom att medverka i länsstyrelsens tillsynsarbete, bistå länsrätten med sociala bedömningar. Enheten kommer därmed även att kunna biträda länsstyrelsens allmänna enhet som prövar frågor om körkortstillstånd. Detaljutformningen av den sociala enhetens organisation och uppgifter m.m. utreds f.n. av organisationskommittén (S 1979:12) för socialstyrelsen. Den författningsreglering som behövs för den sociala enhetens arbete torde komma att övervägas på grundval av resultatet av kommitténs arbete.

Arbetsgruppen finner det naturligt att förvaltningsdomstolen och länsstyrelser även fortsättningsvis utnyttjar sakkunskapen hos den nu aktuella personalen i körkortsärenden. Att medverka i sådana ärenden ligger inom ramen för den sociala enhetens avsedda uppgifter. En riktlinje bör vara att den sociala enheten såvitt möjligt anlitas i sådana fall där en mera kvalificerad utredning som förutsätter personlig kontakt med den person som utredningen gäller behöver äga rum och denne inte är känd för socialnämnden. Socialnämnden bör som förut har berörts anlitas främst för sådana utredningar i de fall då vederbörande redan har en etablerad kontakt med nämnden. För att man hos länsrätten och länsstyrelsen skall få underlag för att bestämma hur ärendet skall hanteras kan det ibland vara praktiskt om man innan remiss beslutas tar kontakt med socialnämnden för att utröna om den som saken gäller är känd för nämnden.

Som förut har nämnts har riksdagen beslutat att socialtjänstreformen skall genomföras med verkan fr.o.m. den 1 januari 1982. Det i denna promemoria föreslagna nya rapport- och registreringssystemet kan enligt arbetsgruppens bedömning av bl.a. tekniska skäl träda i kraft tidigast sex månader sedan beslut därom har meddelats, vilket innebär att ikraftträdande före den 1 juli 1981 inte torde vara möjligt. Därmed uppstår vissa komplikationer i övergångshänseende, eftersom körkortsregistret inte kommer att kunna innehålla uppgifter om LOB-omhändertaganden från tiden före sistnämnda datum. Sådana uppgifter kommer inte heller att kunna inhämtas rutinemässigt från socialnämnderna efter den 1 januari 1982 med mindre än att en särskild övergångsreglering tillskapas. Vid prövning av exempelvis ett körkorts- eller vapenärende efter årsskiftet 1981/82 skulle prövningsmyndigheten i så fall inte kunna få reda på huruvida den som prövningen gäller har varit omhändertagen enligt LOB före den 1 juli 1981.

Som berörts under 5.1.1 har arbetsgruppen till följd av vad som har anförts i prop. 1979/80:1 ansett sig böra utgå från det betraktelsesätt som ligger till grund för gällande ordning och som innebär att omhändertaganden på grund av berusning även i fortsättningen skall komma till körkortsmyndigheternas kännedom. Motsvarande gäller i fråga om prövningen av bl.a. vapenärenden. Det är givet att dessa uppgifter i så fall måste avse viss förfluten tid, och arbetsgruppen har i avsnitt 5.1.3 funnit att en tid av två år är godtagbar i detta hänseende. Med dessa utgångspunkter kan det knappast anses följdriktigt om prövningsmyndigheterna skulle få sin information begränsad till kortare tid när det gäller ärenden som kommer upp till prövning under tiden närmast efter ikraftträdandet av den nya socialtjänstlagen. Detta gäller så mycket mera som arbetsgruppen inte anser sig kunna utgå från att det nya rapport- och registreringssystemet hinner

genomföras redan med verkan fr.o.m. den 1 juli 1981. Genomförs det först ett halvår senare, skulle prövningsmyndigheterna under perioden omedelbart efter den nya socialtjänstlagens ikraftträdande över huvud taget inte få tillgång till någon information av aktuellt slag avseende förfluten tid.

Om man vill erhålla en konsekvent ordning synes det därför nödvändigt att tillskapa en övergångsreglering, som i stort bibehåller nuvarande rättsläge för tiden till dess det nya systemet har kunnat byggas upp. Det är här att observera att det kan hävdas att de aktuella uppgifterna hos socialnämnderna är underkastade sekretess enligt 7 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100), där det bl.a. föreskrivs att sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om enskilda personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider men. Enligt 14 kap. 1 § sekretesslagen hindrar emellertid sekretessen inte att uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning. En uppgiftsskyldighet för socialnämnderna i aktuellt hänseende fordrar lagstöd med hänsyn till bestämmelsen i 8 kap. 5 § regeringsformen om att föreskrifter om kommunernas befogenheter och åligganden skall meddelas genom lag.

Arbetsgruppen förordar att en övergångsreglering tas in i övergångsbestämmelserna till socialtjänstlagen. Där bör föreskrivas att socialnämnd till utgången av juni 1983 fortfarande skall avge yttrande om en persons nykterhetsförhållanden, om det begärs av en myndighet, som enligt lag eller annan författning har att pröva dennes pålitlighet i nykterhetshänseende, skötsamhet eller personliga lämplighet i övrigt i ett ärende om tillstånd till eller godkännande för viss verksamhet eller ett annat sådant ärende. Därmed kommer sålunda polismyndigheterna i exempelvis körkorts- eller vapenärenden fortfarande kunna rutinemässigt inhämta yttranden från socialnämnderna för tiden t.o.m. första halvåret 1983 och uppgift

kan på så sätt erhållas om huruvida något LOB-omhändertagande har ägt rum före den 1 juli 1981. LOB-omhändertaganden som har ägt rum därefter kommer att finnas antecknade i körkortsregistret under förutsättning att det nya systemet genomförs med verkan fr.o.m. angivna tidpunkt.

Efter den 1 juli 1983 kommer det nya registreringsssystemet att omfatta uppgifter för två års förfluten tid, och socialnämndernas medverkan kan då avvecklas.

Av det anförda framgår att arbetsgruppen föreslår att det fortsatta arbetet på det nya rapport- och registreringsystemet inriktas på ett genomförande den 1 juli 1981.

7

KOSTNADER

Antalet LOB-omhändertaganden kan beräknas till 110 000 - 120 000 per år. Av dessa registreras redan f.n. ca 10 % i körkortsregistret. För att alla anmälningar om omhändertaganden skall kunna föras in i registret fordras ökade lagringsutrymmen i detta. För en sådan utbyggnad uppkommer en engångskostnad, som i grova drag kan uppskattas till ca 75 000 kr. Kostnaden för varje transaktion i registret kan uppskattas till 20 öre, eller sammanlagt 20 000 - 22 000 kr. per år.

För underrättelserna från polisen till länsstyrelsen uppkommer tjänstebrevskostnader med ca 50 öre för varje försändelse. Eftersom oftast mer än en underrättelse kan skickas med i varje försändelse kan den sammanlagda kostnaden beräknas till 30 000 kr. per år. Samtidigt inbesparas tjänstebrevskostnader med ca 100 000 kr genom att polisen inte rutinmässigt kommer att höra socialnämnderna i körkorts- och vapenärenden samt de övriga ärenden som det här gäller.

Från trafiksäkerhetsverkets tjänstebrevskostnader för registerbladen torde man kunna bortse i detta sammanhang. Verket måste ändå varje vecka sända registerblad avseende brott till länsstyrelserna.

Arbetsgruppen räknar med att länsstyrelsernas ökade uppgifter när det gäller införningar i registret kommer att kunna fullgöras inom ramen för nuvarande resurser, i förekommande fall genom omdisponering av personal. Påfrestningen på den redan ansträngda terminalförsörjningen kommer emellertid att öka. Detta gäller i synnerhet för länsstyrelserna i Stockholms och Göteborgs och Bohus län, där antalet nya införningar under de förut angivna förutsättningarna blir ca 27 000 resp. 18 000.

Slutligen medför den utökade registreringen ett visst programmeringsarbete. Detta lär dock inte bli mer omfattande än att det bör klaras av inom ramen för den fortlöpande tillsynen av systemen.

Under förutsättning att den av arbetsgruppen skisserade arbetsfördelningen mellan socialnämnderna och länsstyrelsernas sociala enheter tillämpas torde en viss arbetsbesparing uppkomma hos socialnämnderna. Arbetsgruppen har inte funnit skäl att söka göra några kvantitativa beräkningar i detta hänseende.

Som framgår av det anförda torde det nya systemet kunna genomföras utan ökade kostnader för staten. När expeditionavgifterna i körkorts- och vapenärenden samt övriga här aktuella ärenden ses över bör emellertid det ökade arbetet med registrering m.m. beaktas.

Den föreslagna registreringen av omhändertaganden enligt LOB kräver ändringar i körkortsförordningen (1977:722). I bilaga till denna rapport har angetts de ändringar i 87 och 88 §§ som blir erforderliga. Här bortses från de ytterligare ändringar i förordningen som blir erforderliga vid ett genomförande av förslagen i prop. 1979/80:178.

Beträffande rätten att få uppgifter från registret krävs ingen ändring i sak. Enligt 1 § förordningen (1976:807) om utlämnande av belastningsuppgifter ur körkortsregistret äger bl.a. polismyndighet få belastningsuppgift som avses i 91 § körkortsförordningen. Som framgår av vad arbetsgruppen har antecknat under 5.1.5 behöver emellertid eventuellt en mindre justering göras i förordningens bestämmelser. Arbetsgruppen har inhämtat att dessa vid bifall till prop. 1979/80:178 avses bli inarbetade i körkortsförordningen och avstår därför från att lägga fram något författningsförslag i denna del.

I enlighet med vad som har anförts i avsnitt 6 har arbetsgruppen utarbetat förslag till övergångsreglering. Denna föreslås intagen bland övergångsbestämmelserna till socialtjänstlagen. Ett förslag till lagtext återges i bilagan.

De föreskrifter och anvisningar från rikspolisstyrelsen som förutsätter att uppgifter skall inhämtas rutinmässigt från nykterhetsnämnd/social centralnämnd måste givetvis ändras. Detsamma gäller socialstyrelsens anvisningar rörande social centralnämnds/nykterhetsnämnds skyldighet att lämna uppgifter i samband med personutredning i körkortsärenden m.m.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

Förslag tillFörordning om ändring i körkortsförordningen (1977:722)

Härigenom föreskrivs att 87 och 88 §§ körkortsförordningen (1977:722) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

87 §

Finner polismyndighet i fråga om körkortshavare eller innehavare av traktorkort anledning till återkallelse, anmäler myndigheten detta till den länsstyrelse som har meddelat körkortstillståndet eller har utfärdat traktorkortet. Anmälan skall vidare alltid göras, när omhändertagande har skett enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m.

Finner polismyndighet i fråga om körkortshavare eller innehavare av traktorkort anledning till återkallelse, anmäler myndigheten detta till den länsstyrelse som har meddelat körkortstillståndet eller har utfärdat traktorkortet.

När någon har omhändertagits enligt lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m. skall polismyndigheten anmäla detta till länsstyrelsen i det län där omhändertagandet har skett.

Anmälan som avses i första stycket skall innehålla uppgift om personnummer.

Anmälan som avses i första eller andra stycket skall innehålla uppgift om personnummer.

88 §

Bestämmelserna i 82-87 §§ om körkortshavare och innehavare av traktorkort skall tillämpas på motsvarande sätt i fråga om dem för vilken spärrtid löper. Uppgift lämnas i sådant fall till den

Bestämmelserna i 82-86 §§ om körkortshavare och innehavare av traktorkort skall tillämpas på motsvarande sätt i fråga om dem för vilken spärrtid löper. Uppgift lämnas i sådant fall till den

Nuvarande lydelse

länsstyrelse som har meddelat beslutet om spärrtid eller, om beslutet har meddelats av länsrätt, till länsstyrelsen i länet.

Föreslagen lydelse

länsstyrelse som har meddelat beslutet om spärrtid eller, om beslutet har meddelats av länsrätt, till länsstyrelsen i länet.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1981.

Förslag tillLag om ändring i socialtjänstlagen (1980:000)

Härigenom föreskrivs att i övergångsbestämmelserna till socialtjänstlagen (1980:000) skall införas en ny punkt, 12, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

12. Fram till den 1 juli 1983 skall socialnämnden avge yttrande om en persons nykterhetsförhållanden, om det begärs av en myndighet som enligt lag eller annan författning har att pröva dennes pålitlighet i nykterhetshänseende, skötsamhet eller personliga lämplighet i övrigt i ett ärende om tillstånd till eller godkännande för viss verksamhet eller ett annat sådant ärende.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (Ds K 1980: 12) Körkortsmedicin — enklare rutiner, avdelning I

Yttranden över betänkandet har avgetts av rikspolisstyrelsen (RPS), socialstyrelsen, statens väg- och trafikinstitut (VTI), trafiksäkerhetsverket (TSV), riksrevisionsverket, länsstyrelserna i Uppsala, Malmöhus och Norrbottens län, Folkkrörelsernas trafikskoleförbund, Kungl. Automobil Klubben (KAK), Motorförarnas helnykterhetsförbund (MHF), Motor-männens riksförbund (M), Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande (NTF), Svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, Sveriges trafikskolors riksförbund (STR) och Transportfackens yrkes- och arbetsmiljönämnd (TYA/Transporthälsan).

Socialstyrelsen har bifogat yttranden från rättsläkarrådet, ledamöter av socialstyrelsens vetenskapliga råd, länsläkarna i Uppsala, Värmlands, Stockholms, Gävleborgs, Västmanlands och Örebro län, professorn Aldman vid Chalmers tekniska högskola samt försvarets sjukvårdsstyrelse.

Länsstyrelsen i Uppsala län har bifogat yttranden från polisstyrelsen i Uppsala polisdistrikt och från länspolischefen och länsläkaren i länet.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har bifogat yttranden från länsläkaren i länet och från förste stadsläkaren i Malmö.

Yttrandet från TYA/Transporthälsan är utformat i samråd med Biltrafikens arbetsgivareförbund och Svenska transportarbetareförbundet.

Allmänt framhålls det värdefulla i att utredningen ställt samman den kunskap som under de senaste decennierna vuxit fram om sjukdomars roll i uppkomsten av trafikolyckor. Samtidigt pekas på att utredningen också mycket väl belyser de svårigheter som i dag finns när det gäller att värdera de medicinska trafikriskerna. Behovet av utbildning och forskning på området understryks av flera instanser. Några anser att de fakta som läggs fram i betänkandet bör användas i utbildningen av grupper som är engagerade i trafikmedicinska frågor, främst läkare och trafikskolepersonal.

A. Läkareundersökningen

Förslaget att slopa läkarundersökningen och ersätta den med en hälso-deklaration och ett synprov har mottagits positivt av nästan alla remissinstanserna. Rikspolisstyrelsen är den enda instans som direkt avstyrker förslaget.

Att den nuvarande läkarundersökningen sällan leder till att en sjukdom som patienten inte tidigare känner till upptäcks bekräftas av flera instanser.

Enligt *socialstyrelsen* visar utredningen att läkarundersökningen i sin nuvarande utformning — med undantag för vissa fall av synnedsättning — saknar ett reellt värde när det gäller att upptäcka för individen okända trafikriskabla hälsobrister. *Rättsläkarrådets allmänmedicinska sektion* finner att utredningen framlagt övertygande stöd för uppfattningen att läkarundersökningen endast undantagsvis lett till upptäckt av sjukdom som inte uppgivits i hälsodeklarationen. Utredningen visar emellertid också enligt ledamoten i socialstyrelsens vetenskapliga råd i socialmedicin *professorn Berfenstam* att läkarundersökningen inte alltid genomförs med den fullständighet man skulle förvänta. Som de viktigaste argumenten för att slopa

undersökningen anför Berfenstam dels att en mycket stor del av intygen utfärdas till personer som är i sin friskaste ålder, dels att läkaren har små möjligheter att själv avslöja särskilt epilepsi och andra sjukdomar med anfall av medvetlöshet samt alkoholberoende.

Ledamoten av socialstyrelsens vetenskapliga råd i allmänmedicin *distriktsöverläkaren Dahlin* hälsar förslaget med tillfredsställelse med tanke på det ringa samband mellan den obligatoriska läkarundersökningen för körkort och påvisande av sjukdom, som kan ha betydelse för olycksfall i trafiken och på ett effektivare nyttjande av hälso- och sjukvårdens resurser. *Förste stadsläkaren Bergdahl* instämmer i utredningens slutsatser, som stämmer med hans erfarenhet av mångårig granskning av körkortsärenden ur medicinsk synpunkt, att det endast i undantagsfall i samband med läkarundersökning för körkort upptäckts s. k. trafikriskabla sjukdomar, och då oftast nedsatt syn.

Flera instanser har emellertid erinringar mot det statistiska material som utredningen har lagt fram till stöd för sitt förslag.

VTI pekar på att läkarundersökningen kan medföra att de som känner till sina defekter inte söker körkort (skept urval). Ledamoten av socialstyrelsens vetenskapliga råd i oftalmiatrik *docenten Linder* anser det sannolikt att vissa körkortssökande inte kommit med i utredningens material därför att de av läkare fått veta att det är meningslöst att söka körkort. *Länsläkarna i Stockholms, Gävleborgs och Västmanlands län, Folkrorelsernas trafikskoleförbund och MHF* framför liknande synpunkter. Enligt *länsläkaren i Gävleborgs län* framgår det inte heller av materialet om det är i en följd inkomna ansökningar eller i en följd beviljade ansökningar som har granskats.

Socialstyrelsen beklagar att utredningen inte funnit någon praktiskt möjlig metod som tillräckligt snabbt skulle kunna belysa i vilken mån nuvarande regler om läkarundersökning avhåller personer som inte uppfyller uppställda medicinska krav från att söka körkort. *Polisstyrelsen i Uppsala polisdistrikt* utesluter inte att personer som tidigare avhållit sig från att söka körkort nu kan komma att "ta chansen".

En annan invändning som görs av *VTI* är att läkarundersökningen kan göra att sökandena inför undersökningen mer sanningsenligt besvarar hälsofrågor än om läkarundersökningen inte är obligatorisk (skeva svar). Flera instanser anför liknande synpunkter.

Länsläkaren i Värmlands län efterlyser överväganden huruvida sanningshalten i hälsodeklarationen påverkas av att den avges i samband med en läkarundersökning. Enligt *länsläkaren i Stockholms län* är ifyllandet av hälsodeklarationen ett samspel mellan patient och läkare som bidrar till att dels göra läkarundersökningen meningsfull, dels få fram fler relevanta uppgifter i hälsodeklarationen. *Länsstyrelsen i Uppsala län* befarar att benägenheten att utelämna uppgifter i hälsodeklarationen ökar om den obligatoriska läkarundersökningen slopas. Samma farhågor hyser *KAK*, som därför anser att det klart bör framgå av formuläret till deklarationen att körkortet kan återkallas om man medvetet undanhållit en uppgift om hälsodefekt. *MHF* anser att man bör sörja för att hälsodeklarationen kan avges i en lika ansvarsfull atmosfär som f. n.

Utredningens uppgifter om kostnaderna för läkarundersökningen kritiserar av *länsläkaren i Stockholms län*, som anser det sannolikt att många av de privatpraktiserande läkarna är s. k. fritidspraktiker som inte kommer att ersätta arbetet med körkortsundersökningarna med en utökning av tiden på sin ordinarie arbetsplats. *KAK* anför liknande synpunkter.

Flera instanser anser således att utredningen inte har lyckats visa att läkarundersökningen kan slopas utan några negativa effekter på trafiksäkerheten. Trots reservationerna är det ingen av dessa instanser som avstyrker förslaget att slopa läkarundersökningen.

Socialstyrelsen anför att det är svårt att närmare mäta och bedöma de egenskaper och karaktäristika hos förare som kan ha varit avgörande i en viss olycksfallssituation och att det också är svårt att i enskilda fall förutspå framtida överrisker på grund av sjukdomstillstånd. Styrelsen tillstyrker därför att läkarundersökningen slopas men framhåller samtidigt att hälsodeklarationen måste omarbetas i syfte att uppfånga verkligt trafikriskabla sjukdomar och kompletteras med information från körkortsansvariga myndigheters sida, t. ex. att deklARATIONEN ifylls under straffansvar.

Länsläkaren i Värmlands län anser att den resursinsats som ägnas åt läkarundersökningar i samband med körkort troligen inte står i rimlig proportion till det utbyte man får. Även *länsläkaren i Stockholm* tillstyrker förslaget, om körkortsmyndigheten på annat sätt kan få kännedom om körkortshavare med sjukdom som kan medföra trafikrisk, t. ex. genom större medverkan från läkarnas sida. Liknande synpunkter framför *länsläkaren i Västmanlands län*, som dock inte tror på utredningens förslag om en större medverkan från läkarnas sida. *Länsstyrelsen i Uppsala län* kan också tillstyrka förslaget om utredningens förslag om anmälningsplikt för läkare samtidigt genomförs.

Professorn Aldman anser inte heller att utredningen har lyckats visa att hälsodeklarationen fortsättningsvis bör vara tillräcklig för kontroll av körkortssökandens hälsotillstånd. Som en ren besparingsåtgärd skulle man dock enligt Aldman kunna tänka sig att slopa läkarundersökningen eftersom en sådan åtgärd sannolikt inte kommer att öka trafikolyckor med bil i någon alltför hög grad.

Även *VTI* är positivt till förslaget men anser att det medför vissa risker för att defekter inte upptäcks vid körkortsgivningen och framför allt för att senare uppkommande relevanta defekter inte påverkar körkortsinnehavet. *VTI* föreslår därför en obligatorisk skyldighet för läkare och optiker att anmäla trafikriskabel sjukdom efter samråd med patienten. *VTI* förordar dessutom ökade dispensmöjligheter från de körkortsmedicinska kraven. Både *VTI*:s egen forskning och flera andra forskargrupperns resultat visar nämligen att många efter en viss tid kompenserar en förvärvad eller medfödd defekt, så att de kan köra på ett icke trafikfarligt sätt.

TSV delar utredningens uppfattning att den obligatoriska läkarundersökningens värde från trafiksäkerhetssynpunkt inte motiverar en så stor läkarinsats som redovisats. *Folkrorelsernas trafikskoleförbund*, *M. Svenska läkaresällskapet* och *Sveriges läkarförbund* anför liknande synpunkter. *Länspolischefen i Uppsala län* tror inte att det är möjligt att inom en godtagbar kostnadsram ändra läkarundersökningarna så att de blir effektiva.

I fråga om ikraftträdandet anför *socialstyrelsen* att följande frågor först måste lösas: 1) Utformningen av hälsodeklarationen, 2) utformningen av synprovningen och eventuell ändring av socialstyrelsens föreskrifter för legitimerade optiker, 3) klarläggande av socialstyrelsens och trafiksäkerhetsverkets ansvarsområden när det gäller hälsokrav på fordonsförare. *Docenten Linder* tillråder att förslaget genomförs först sedan apparatur och lämpliga personalgrupper kunnat knytas till synprovningen. *Svenska läkaresällskapet* vill också att man avvaktar tills det finns en preciserad metodik för synfältsundersökningar och tillgänglig apparatur. Liknande

synpunkter framförs av *Sveriges läkarförbund*. *Länsläkaren i Västmanlands län* framhåller att uppenbara svårigheter uppstår när länsläkarorganisationen upphör den 1 juli 1981 och att man därför bör avvakta med att slopa läkarundersökningen tills en något så när stabil situation har uppstått efter socialstyrelsens organisationsförändring. *KAK* befarar också att det kommer att medföra stora omställningsproblem om läkarintyget slopas samtidigt som man också slopar länsläkarorganisationen. *KAK* anser därför att man bör avvakta med utredningens förslag tills det finns konkreta förslag till lösningar på detta problem. *MHF* anser att det bör undersökas hur representativt urvalet av de läkarundersökningar är som utredningen granskat innan man vidtar andra åtgärder.

RPS, som alltså avstyrker förslaget, anser det från trafiksäkerhetssynpunkt lika angeläget att motorcyklister och privatbilister blir föremål för läkarundersökning i samma omfattning som avses gälla för yrkesförare.

B. Yrkesförarna

De flesta remissinstanserna instämmer med utredningen i att läkarundersökningen för yrkesförarna bör behållas.

Länsläkaren i Uppsala län anför med instämmande av socialstyrelsen:

Angående yrkesförare och medicinsk kontroll så är det logiskt sett svårt att se skillnaden mellan behovet av ingående medicinsk kontroll av lokförare, piloter m. fl. och exempelvis busschaufförer. Kravet på tredje mans säkerhet är ju väsentligt högre ur medicinsk synpunkt även inom andra sektorer exempelvis som livsmedelsbranschen med årlig kontroll av viss personals medicinska status. En periodiskt återkommande hälsokontroll av yrkeschaufförer är inte en jämlikhetsfråga för olika yrkesgrupper utan mera en fråga om på vilken nivå vi vill lägga tredje mans säkerhet. Med den inriktning vi i dag har för att utnyttja allmänna kommunikationsmedel förefaller det orimligt att särskilt när det gäller bussförare vi inte har infört en medicinsk kontroll av dessa. En periodisk hälsokontroll bör därför införas och knytas praktiskt till yrkesutövningen och inte till innehavet av ett visst körkort. I första hand bör denna kontroll införas för busschaufförer och taxiförare som ju direkt ansvarar för ett större antal passagerares säkerhet. Införandet av en sådan bestämmelse skulle på intet sätt vara unik, vilket bl. a. framgår av utredningstexten på sidan 33 angående bussförare i London. Man får vidare förutsätta att den medicinska kontrollen av högre körkortsvalörer skall innebära att en första utsortering av olämpliga förare sker redan innan vederbörande blivit yrkesverksam. Därigenom kommer således den periodiska undersökningen att enbart gälla nya sjukdomsfall. Ett system som borde ge en tillräckligt hög säkerhetsnivå för denna yrkesgrupp.

Länsläkaren anser därför att utredningen borde ha tagit steget fullt ut och föreslagit inte bara den obligatoriska läkarundersökningen vid körkortsgivningen utan också en periodisk hälsokontroll.

TYA/Transporthälsan delar utredningens åsikt att hälsokontrollen av yrkesförarna bör behållas. Den bör dessutom förbättras och följas upp med periodiska hälsokontroller. Man bör också överväga att koppla undersökningen till den typ av arbete som förarna utför oberoende av körkortsklass. *TYA/Transporthälsan* anser vidare att utbildningen till yrkesförare inte bör påbörjas förrän körkortstillståndet och läkarintyget har utfärdats.

Om den nuvarande läkarundersökningen avskaffas för lägre körkortsklasser på grund av att den visat sig sakna realvärde när det gäller att

upptäcka hälsobrister, kan undersökningen enligt *socialstyrelsens* mening inte heller behållas för yrkesförare. I stället bör ett system med periodiska hälsokontroller för yrkesförarna övervägas. Kontrollerna bör enligt styrelsen i första hand ske inom branschorganisationernas företagshälsovård. Dessa frågor kräver emellertid enligt styrelsens uppfattning ytterligare utredning.

Länsläkaren i Stockholm anser att läkarintyget kan slopas i alla körkortsklasser om körkortsmyndigheten på annat sätt kan få kännedom om körkortshavare med sjukdom, som kan medföra trafikrisk. Samma uppfattning har *länsläkaren i Västmanlands län*.

TSV anser att den nuvarande läkarundersökningen bör bestå bara för buss- och taxibehörighet. Gällande regler tillåter nämligen att man kör tung lastbil på ett B-körkort om det inte är yrkesmässig trafik och för bl. a. yrkeschaufförerna finns företagshälsovården. *STR* anser också att läkarintyget bör behållas bara för buss- och taxiförare. Enligt *STR*:s erfarenhet behöver förstagångssökande av körkort för klasserna A, B, C och E aldrig avbryta sin utbildning på grund av medicinska skäl, medan detta däremot ibland händer sökande av körkort för D eller taxibehörighet. *STR*-skolorna rekommenderar därför sina elever att genomgå läkarundersökningen innan utbildningen för D- och taxibehörighet påbörjas.

KAK ifrågasätter logiken i att slopa läkarintyget bara för vissa körkortsklasser. *M* har en liknande uppfattning och tillägger att en betryggande medicinsk kontroll redan finns genom att yrkesförarutbildningen till mycket stor del sker inom AMU, försvaret och efter anställning hos ett trafikföretag.

C. Synprovningen

Utredningens förslag om synprovningen har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de flesta instanserna.

Socialstyrelsen anser att en hälsodeklaration och ett intyg från läkare eller legitimerad optiker beträffande synskärpa och synfält bör kunna ersätta det nuvarande förfarandet. Något krav på mörkerseende skulle således inte uppställas. En legitimerad optiker är kompetent att utföra synskärpeprovningen, men inte synfältsprovningen. Under förutsättning att optikern utbildas i den s. k. Donders metod för provning av synfältet anser emellertid styrelsen att optikern kan ges särskild behörighet att pröva synförmågan hos kökortssökanden.

Docenten Linder, som inte kan tillstyrka förslaget att t. v. låta sökanden genomgå bara ett synskärpeprov, anser att synprovningen med stor säkerhet kan utföras i särskild apparatur, eftersom tekniken för denna redan är välkänd. Enligt *Linder* ligger svårigheten f. n. i att hitta en lämplig personalgrupp som kan utföra undersökningarna. *Linder* anser att undersökningarna bör utföras av en oftalmologassistent på ögonläkares ansvar. Dessa personer skulle kunna vara knutna till länsstyrelsens körkortsavdelning. *Socialstyrelsen* anser dock att resurser saknas för att genomföra *Linders* förslag inom överskådlig tid.

VTI framhåller att studier som utförts vid *VTI* avseende hur synfältsbortfall inverkar på lämpligheten som fordonsförare visar att även relativt stora synfältsinskränkningar kan kompenseras, men att de individuella variationerna är stora. Enligt *VTI* är det av synnerlig vikt att resurser ställs till förfogande för att t. ex. ta fram gränsvärden för minsta generellt tillåtna

synfält. Över huvud taget råder enligt VTI stor osäkerhet om de körkortsmedicinska gränsvärdena på ett flertal områden. Forskningsbehovet är alltså mycket stort.

Svenska läkaresällskapet har ingen invändning mot att undersökningen görs av annan än läkare förutsatt att behörighets- och utbildningsfrågorna diskuteras vidare. Däremot anser sällskapet att undersökningen av synfältet och mörkerseendet måste finnas kvar. Även *Sveriges läkarförbund* avråder från att prövningen av synfältet och mörkerseendet slopas.

STR anför att det föreslagna synskärpeprovet med fördel kan ske vid trafikskolan, som vid tveksamhet kan hänvisa till optiker eller ögonläkare. *STR*-skolorna är beredda att lämna sina elever denna service kostnadsfritt.

D. Hälsodeklarationen

Även i denna del har remissinstanserna i huvudsak godtagit utredningens förslag. Flera instanser befarar emellertid att tillförlitligheten av deklARATIONERNA kommer att minska när de inte längre avlämnas inför läkare.

Rättsläkarrådets rättspsykiatriska sektion anser att sökanden bör åläggas att ta kontakt med läkare om han är oviss om hur en viss fråga i formuläret skall besvaras. Formuläret bör gås igenom under körkortsutbildningen på ett tidigt stadium. Rådets *allmänmedicinska sektion* poängterar vikten av att formuläret utformas så att det blir ett effektivt instrument för att upptäcka trafikriskabla sjukdomar. Rådets stora erfarenhet i körkortsmedicinska frågor bör utnyttjas vid utarbetandet av hälsodeklarationen. *Distriktsöverläkaren Dahlin* anser det viktigt att hälsodeklarationen och syntestet görs innan utbildningen påbörjas.

Professorn Berfenstam och *förste stadsläkaren Bergdahl* anser också att hälsodeklarationen måste arbetas om så att den blir ett effektivare instrument. De tar också upp frågan om när deklARATIONEN bör avlämnas. *Bergdahl* ansluter sig till uppfattningen att den bör avlämnas innan körkortsutbildningen påbörjas.

TSV anser att informationsmaterial om trafikriskabla sjukdomar bör tillställas såväl körkortssökande som trafikskolor. Enligt *TSV* bör hälsodeklarationen avges inför en tjänsteman vid körkortsmyndigheten. En sådan rutin skulle enligt verket bli relativt enkel om de lokala polismyndigheterna fick besluta om körkortstillstånd. Verket aktualiserar därför på nytt ett tidigare förslag att överföra denna beslutsfunktion från länsstyrelserna till polisen.

STR föreslår att hälsodeklarationen görs i trafikskolor med möjlighet till biträde av skolans personal. Detta kan lämpligen ske vid inskrivningen i skolan, eftersom *STR* instämmer i utredningens mening att körkortstillstånd bör utfärdas innan förarutbildningen påbörjas.

TYA/Transporthälsan befarar att utredningen varit alltför optimistisk i sina förhoppningar på hälsodeklarationen, men anser det möjligt att deklARATIONEN kan göras effektivare.

E. Periodisk hälsokontroll – anmälan till körkortsmyndighet

I denna del har utredningens förslag fått ett blandat mottagande. Några anser att läkarnas anmälningsplikt bör skärpas ytterligare, andra att förslaget är väl avvägt och andra åter att läkarna inte bör ha någon ovillkorlig anmälningsplikt.

RPS finner det inte förenligt med trafiksäkerhetens intresse att en läkare skall kunna underlåta att göra någon anmälan när körkortshavaren är olämplig att inneha körkort. *Länsläkaren i Uppsala län* anser att den praktiska erfarenheten talar för att man får en skärpning så att läkarna blir skyldiga att anmäla. Enligt *länsläkaren* bör anmälningsskyldigheten gälla de från trafiksäkerhetssynpunkt mest allvarliga fallen, dvs. alkoholism, gravare psykisk sjukdom och eventuellt epilepsi. Läkaren bör samråda med patienten innan anmälningen görs, men inte vara skyldig att göra det, eftersom en del läkare i praktiken har haft svårigheter att klara det psykiska tryck detta innebär. *Länsläkaren i Malmöhus län* ifrågasätter om inte anmälningsplikten bör finnas även vid svår epilepsi, psykisk sjukdom och diabetes med betydande ögonbottenförändringar.

TSV anser att den obligatoriska anmälningsplikten vid alkohol- eller drogberoende bör gälla även innan beroendet utvecklats till ett sjukdoms- eller defekttillstånd. Vidare bör enligt verket även optiker ha en rapporteringskyldighet i de fall körkortshavaren saknar tillfredsställande trafiksyn.

Länspolischefen i Uppsala län framhåller att det är väsentligt att så långt som möjligt klarlägga vilka sjukdoms- eller defekttillstånd som bör betecknas som speciellt trafikfarliga så att läkarnas anmälningsplikt till körkortsmyndigheten sedan kan författningsenligt omfatta dessa sjukdomar. Sjukdomar eller defekter som är av mindre betydelse vid bilkörning bör enligt *länspolischefen* anmälas enligt nuvarande regler.

De som i huvudsak tillstyrker förslaget anför bl. a.

Professorn Berfenstam framhåller de stora risker som alkoholförtäring och alkoholberoende orsakar i trafiken. Han tillstyrker därför utredningens förslag till anmälan av läkare. Även *förste stadsläkaren Bergdahl* ansluter sig till utredningens förslag men uttrycker samtidigt tvivel om möjligheterna att få läkarna att anmäla alla de fall av alkoholberoende där trafiksäkerheten kan bli lidande. *Länsläkaren i Gävleborgs län* tillstyrker förslaget med de tilläggen *dels* att socialstyrelsen eller annan lämplig myndighet bör utfärda anvisningar om periodiska kontroller av trafikfarliga sjukdomar och om vilka sjukdomar som är hinder för körkort, *dels* att körkortshavarna bör vara skyldiga att själva anmäla sådana förändringar i hälsan som är hinder för körkort. *Länsläkaren i Örebro län* anser inte att utredningen på ett fullt klargörande vis har tagit ställning till den svåra frågan om läkarens anmälningskyldighet. Enligt *länsläkaren* bör nykterhetsproblematiken inte gälla bara alkoholmissbruk utan också annat drogmissbruk. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att med alkoholmissbruk bör jämföras narkotikamissbruk och att anmälan skall kunna göras även beträffande den som har traktorkort.

VTI är i princip positivt till förslaget under förutsättning att begreppet alkoholmissbruk kan definieras på ett betryggande sätt.

MIF finner att mycket talar för att man skärper läkarnas anmälningskyldighet och tillstyrker vad utredningen har anfört om obligatorisk anmälan vid alkoholmissbruk. NTF har en liknande inställning.

Många anser emellertid att man inte bör utöka läkarnas anmälningsplikt så som utredningen föreslagit.

Socialstyrelsen avstyrker förslaget om obligatorisk anmälningskyldighet för läkare vid sjukdom eller defekttillstånd som har sin grund i alkoholmissbruk. I detta instämmer *distriktsöverläkaren Dahlin* som dessutom föreslår att en ny hälsodeklaration avlämnas efter 70 års ålder.

Rättsläkarrådets rättspsykiatriska sektion anser att patienten skall ha

ansvaret för anmälan och att läkaren skall vara en medhjälpare och rådgivare.

Professorn Ottosson avstyrker också anmälningsplikt vid alkoholberoende. Det skulle kunna avhålla någon från att söka vård. Ottosson anser vidare att det är något otympligt att låta läkaren och patienten tillsammans skriva anmälan – det borde räcka med att läkaren informerar patienten om att anmälningen har gjorts och på begäran företer en kopia av den.

Länsläkaren i Värmlands län invänder att utredningen avspeglar den oklarhet beträffande begrepp som finns i debatten om alkoholproblem. Uttrycken alkoholproblematiker, alkoholberoende och alkoholist används utan närmare definitioner och utan något försök till skattning av gruppens storlek. En anmälningskyldighet beträffande sjukdoms- och defekttillstånd som har sin grund i alkoholmissbruk skulle enligt länsläkaren sannolikt tyvärr endast få en mycket marginell betydelse när det gäller att finna den stora grupp av människor som använder alkohol på ett omdömeslöst sätt och som kör bil trots att de är alkoholpåverkade. Länsläkaren invänder också att utredningen genomgående behandlar alkoholbruket i samband med bilkörning som en sjukdom.

Länsläkaren i Stockholms län anser utredningens förslag om läkarnas medverkan mycket tilltalande, men är ytterst tveksam om det är en framkomlig väg att föreskriva obligatorisk anmälningsplikt vid alkoholberoende.

M finner den ovillkorliga skyldigheten att göra anmälan till körkortsmyndigheten vara ett utslag av förmynderi som kan få allvarliga konsekvenser.

Svenska läkaresällskapet kan inte heller acceptera en ovillkorlig anmälningsplikt. Dels ställs läkaren inför svåra avgöranden om tillståndets karaktär och art, dels kan anmälningsplikten verka återhållande på patienternas motivation att söka hjälp. *Sveriges läkarförbund* har samma inställning. Båda remissinstanserna kan dock i och för sig acceptera utredningens förslag om anmälningskyldighet som förutsätter en nyanserad bedömning av när information till körkortsmyndigheten bör lämnas.

Även *TYA/Transporthälsan* avstyrker den obligatoriska anmälningskyldigheten. I stället bör samhället skärpa trafikövervakningen och öka den från trafiksäkerhetssynpunkt nödvändiga tillsynen, men inte genom att pålägga vårdsektorn polisiära uppgifter.

Flera instanser tar i denna del upp frågorna kring LOB-omhändertagandena.

Distriktsöverläkaren Dahlin framhåller att det finns självklarare former för att fänga in missbrukare än att beordra anmälningsplikt för läkare. Han tänker då på förslaget att låta polisen rapportera samtliga LOB-omhändertaganden till körkortsmyndigheten. *Professorn Ottosson* anser att det är principiellt felaktigt att utöka läkarnas anmälningsplikt på grund av att andra källor till kunskap om missbruk inte utnyttjas. Den förnämsta källan bör enligt Ottosson just vara rapportering av LOB-fällen.

Även *RPS* och *socialstyrelsen* pekar på att problemen med identifiering och rapportering av LOB-fällen bör lösas.

Länsläkaren i Värmlands län framhåller att omhändertaganden enligt LOB troligen i minst lika stor utsträckning beror på sociala och ekonomiska faktorer som av alkoholmissbruk. De omhändertagna utgör därför en mycket selekterad grupp av alkoholproblematiker.

Sammanställning av remissyttrandena över departementspromemorian (Ds K 1980: 5) Vissa registreringsfrågor i anslutning till socialtjänstreformen

Yttranden över promemorian har avgetts av riksåklagaren (RÅ), kamrarrätten i Göteborg, rikspolisstyrelsen (RPS), datainspektionen, socialstyrelsen, trafiksäkerhetsverket (TSV), luftfartsverket, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), länsstyrelsernas organisationsnämnd (LON), länsstyrelserna i Stockholms län, Kronobergs län, Kristianstads län, Väster-norrlands län och Jämtlands län, länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län, samarbetsorganet (Ju 1968: 59) för rättsväsendets informationssystem (SARI), LTO/LOB-utredningen (Ju 1978: 03), organisationskommittén (S 1979: 12) för socialstyrelsen, brottsförebyggande rådet (BRÅ), Kungl. Automobil Klubben (KAK), Motorförarnas helnykterhetsförbund (MHF), Motormännens riksförbund (M), Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande (NTF) och Svenska kommunförbundet.

Länsstyrelserna i Kristianstads län och Jämtlands län har bifogat yttranden från socialkonsulenterna i länen och länsstyrelsen i Väster-norrlands län har bifogat yttranden från polisstyrelserna i Kramfors och Sundsvalls polisdistrikt och från sociala centralnämnden i Örnsköldsviks kommun.

Förslagen har tillstyrkts utan några reservationer eller andra anmärkningar av RÅ, RPS och RRV. Luftfartsverket har inte haft några synpunkter på förslagen.

A. Registreringsfrågan

Promemorian innefattar inte något ställningstagande till frågan om behovet av en registrering av nykterhetsanmärkningar. Flera instanser har ändå tagit upp den frågan. De som uttryckligen förordar någon form av registrering är *kamrarrätten i Göteborg*, *länsstyrelsen i Jämtlands län*, *MHF* och *NTF*. Som skäl anförs att kravet på skötsamhet i nykterhetskänseende för att få körkort förutsätter att körkortsmyndigheterna får reda på eventuella nykterhetsanmärkningar. När de sociala nämndernas uppgiftsplikt upphör, måste därför uppgifterna fås från något annat håll.

Socialkonsulenterna i Jämtlands län anser också att kännedom om LOB-omhändertaganden är av stor betydelse för körkortsprövningen, eftersom erfarenheten visar att sådana omhändertaganden ofta är ett uttryck för begynnande eller ibland långt gående alkoholmissbruk. Konsulenterna är emellertid tveksamma inför motivet att slopa de sociala nämndernas rapporteringsskyldighet. De anser att man har överbetonat de negativa följderna av denna. En registrering väcker frågan om individens integritet i datasamhället. Denna bör enligt konsulenterna vägas mot motiven till att slopa de sociala nämndernas rapporteringsskyldighet.

Socialstyrelsen kan godta att körkortshavarna registreras men anser det inte lika självklart att registreringen bör omfatta även dem som inte har körkort. Styrelsen anser det sannolikt att en del av de ärenden som skulle omfattas av den utvidgade registreringen återfinns bland ärenden som redan är kända av socialnämnden och där nämnden yttrar sig på länsstyrelses eller domstols begäran. Styrelsen utgår från att socialtjänstens medver-

kan i bl. a. körkortsärenden i stort sett blir densamma som de sociala nämndernas är i dag.

Statskontoret är mycket tveksamt till en registrering. Eftersom LTO/LOB-utredningen överväger frågan huruvida omhändertaganden på grund av berusning bör anses ha så stor betydelse för körkortsprövningen att en registrering för detta ändamål är motiverad, anser statskontoret att man bör avvakta resultatet av utredningens arbete. Även *länsstyrelsen i Kristianstads län*, *LTO/LOB-utredningen*, *BRÅ* och *KAK* har liknande synpunkter. *BRÅ* kan dock tillstyrka en registrering nu, men bara som ett provisorium.

TSV och *MHF* anser att även alkohol- eller narkotikabetingade omhändertaganden enligt LTO måste registreras. Orsaken till omhändertagandet är ju i dessa fall densamma som vid omhändertagande enligt LOB. Enligt *MIF* dras annars en opåkallad gräns mellan offentlig och annan berusning. Även *BRÅ* anser att det är sakligt omotiverat att bl. a. i registreringshänseende göra någon skillnad mellan sådana omhändertaganden. *Kammarrätten i Göteborg* och *LTO/LOB-utredningen* anser att omhändertaganden enligt LTO inte behöver registreras.

Kammarrätten i Göteborg, *BRÅ* och *MHF* efterlyser en lösning av identifieringsfrågan om en registrering av alla LOB-omhändertaganden skall ske.

De flesta instanserna instämmer i förslaget att, om en registrering skall ske, denna bör göras i den del av körkortsregistrets belastningsdel som förs av *TSV*. *SARI* påpekar att i *BROTTSRI*, dvs. den grupp av system av rättsväsendets informationssystem som rör polis- och åklagarväsendet, de allmänna domstolarna och kriminalvården, ingår enbart uppgifter om brott. Den principen har upprätthållits allt sedan starten av det s.k. *RI*-projektet. *SARI* anser det viktigt att denna princip upprätthålls i *ADB*-system av den storleksordning som det här är fråga om och att man av integritets- och säkerhetsskäl inte bör göra något avsteg från principen.

Länsstyrelsen i Jämtlands län och *M* anser emellertid att registreringen bör ske inom *RI*-systemet. Även *datainspektionen* anser att registreringen bör skötas av polisen. Enligt *datainspektionen* bör det inte förekomma att i körkortsregistret ta in uppgifter för att de skall finnas till hands om och när någon söker körkort. Ifrågavarande uppgifter är av allmän karaktär och används även i andra sammanhang än körkortsprövning. Registreringen bör därför enligt inspektionen handhas av den myndighet som gör omhändertagandena och som sedan också använder uppgifterna i sin verksamhet.

Arbetsgruppen har redovisat tre olika alternativ för en rapportering till körkortsregistret. De flesta instanserna ansluter sig till det alternativ som arbetsgruppen har förordat. Det innebär att polisen underrättar länsstyrelsen om omhändertagandet, varefter länsstyrelsen för in uppgiften i registret.

TSV, *LON*, *länsstyrelsen i Stockholms län* och *LTO/LOB-utredningen* förordar dock alternativet som innebär att polisen för in uppgiften i registret. *TSV* påpekar att polisen redan i dag har registreringsrutiner som innebär att uppgifter direkt förs in i *TSV*:s *ADB*-system. För detta alternativ talar enligt *TSV* effektivitetshänsyn och en mindre risk för felaktiga registreringar. *TSV* anser inte att länsstyrelserna är bättre rustade än polisen när det gäller att klara det utökade registreringsarbetet. I andra hand förordar *TSV* alternativet som innebär att *TSV* för in uppgifter i registret.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att polisen bör klara registreringen med hjälp av de terminaler som man f. n. disponerar.

LON saknar en analys av exempelvis vilken förstärkning som de största länsstyrelserna skulle behöva vad gäller ytterligare terminaler m. m. om det alternativ som arbetsgruppen förordar skulle genomföras.

LTO/LOB-utredningen är kritisk till arbetsgruppens kostnadsberäkningar och tror att kostnaderna måste bli större än vad arbetsgruppen har angett.

SARI anser att det skulle leda till väsentligt högre kostnader om polisen skulle svara för registreringen i stället för länsstyrelsen. SARI har också principella invändningar mot att låta polisen och länsstyrelsen få ett delat ansvar för denna del av körkortsregistret.

Förslaget om en femårig rehabiliteringstid godtas av de flesta remissinstanserna. *Datainspektionen*, *LTO/LOB-utredningen* och *Svenska kommunförbundet* anser dock att två år är en tillräcklig tid, eftersom arbetsgruppen själv anser att äldre uppgifter inte behövs och socialstyrelsens nuvarande anvisningar till socialnämnderna innebär att nämnderna inte skall lämna ut uppgifter om LOB-omhändertaganden som är äldre än två år.

Några remissinstanser anser det vara en brist att – när socialtjänstlagen trätt i kraft – polisen inte längre skall lämna några uppgifter om LOB-omhändertaganden till socialnämnderna.

B. Socialtjänstens och sociala enhetens medverkan

Kammarrätten i Göteborg delar arbetsgruppens uppfattning att socialnämnden skall höras, om den som saken gäller är känd hos nämnden. Nämnden bör dock beredas möjlighet att medverka även i de utredningar som länsstyrelsens sociala enhet kommer att företa beträffande personer som inte tidigare är kända hos nämnden.

Socialstyrelsen anser det i och för sig motiverat att personal inom länsstyrelsernas sociala enheter gör kvalificerade utredningar. Styrelsen anser dock att ärenden som förutsätter personlig kontakt bör handläggas av socialnämnden enligt socialtjänstlagens närhetsprincip.

Statskontoret och *organisationskommittén för socialstyrelsen* framhåller att det måste vara en strävan att undvika att den sociala enhetens arbete splittras på samma sätt som fallet varit med den nuvarande socialkonsulentorganisationen.

De sociala enheterna bör därför i högre grad ägna sig åt övergripande, generella och förebyggande insatser och mindre åt individriktade frågor och handläggning av enskilda ärenden. *Statskontoret* anser att om möjlighet skall finnas för körkortsmyndigheterna att anlita de sociala enheterna för utredningar i körkortsärenden, denna måste utnyttjas mycket restriktivt. *Organisationskommittén* anser att möjligheten bör finnas i speciella fall, men att den bör utnyttjas mycket restriktivt. Även *länsstyrelsen i Kronobergs län*, *länsstyrelsen i Jämtlands län* och *socialkonsulenterna i Kristianstads län* framhåller att de sociala enheternas medverkan bör begränsas till de mer komplicerade utredningarna, som kräver medverkan av sådan sakkunskap som socialkonsulenterna besitter.

Socialkonsulenterna i Jämtlands län befarar att arbetsgruppens förslag kan medföra en kraftig ökning av körkortsärendena hos den sociala enheten. Det måste i första hand ankomma på de sociala nämnderna att utreda och yttra sig i körkortsfrågorna, säger konsulenterna.

Länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län anser att utredningar och yttranden i körkortsärenden inte bör ske utan att den enskilde först samtyckt till åtgärden.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län och polisstyrelsen i Sundsvall anser att polismyndigheten bör få rätt på eget initiativ höra socialnämnden i t. ex. vapenärenden.

C. Ikraftträdande och övergångsfrågor

Kammarrätten i Göteborg anser, i likhet med arbetsgruppen, att det är nödvändigt att tillskapa en övergångsreglering som i stort bibehåller det nuvarande rättsläget till dess det nya rapporteringssystemet fungerar fullt ut. Kammarrätten tillstyrker också en övergångstid på två år. Beträffande körkortsärendena föreslår dock kammarrätten att denna reglering sker i övergångsbestämmelser till körkortslagen och att det därvid övervägs att sätta i kraft de nya bestämmelserna i 39 § tredje stycket och 42 § andra meningen körkortslagen den 1 juli 1983. Beträffande andra ärenden än körkortsärenden anser kammarrätten att uppgiftsskyldigheten under övergångstiden kan regleras i övergångsbestämmelserna till socialtjänstlagen. Kammarrätten pekar också på att man under övergångsperioden fr. o. m. den 1 januari 1982 måste anlita såväl socialnämnden som körkortsregistret för att få LOB-omhändertaganden under de senaste två åren. Enligt kammarrätten kan detta undvikas om man utsträcker polisens nuvarande rapporteringsskyldighet enligt 10 § nykterhetsvårdslagen till den 1 juli 1983.

Enligt *länsstyrelsen i Jämtlands län* kan den föreslagna övergångsbestämmelsen till socialtjänstlagen leda till tolkningssvårigheter. Bestämmelsen bör därför formuleras om så att det framgår att den enbart avser det rutinmässiga uppgiftshämtandet från sociala nämnderna i samband med personutredningar i körkortsärenden.

Svenska kommunförbundet finner det förvånande att arbetsgruppen föreslagit en övergångsbestämmelse, som ålägger socialnämnden en längre gående uppgiftsskyldighet än vad som i dag föreskrivs i 96 § körkortsförordningen. Det naturliga enligt förbundets mening vore att låta de nuvarande bestämmelserna gälla under övergångstiden.